

استفاده از توان‌های بالقوه مناطق جهت توسعه گردشگری مورد خاص: پارک - موزه نفت مسجد سلیمان (۱)

* دکتر سید حسین بحرینی

** مهندس حمیدرضا جهانی مقدم

چکیده

پس از پنج سال تلاش جرج بیسل (George H. Bissel) و کلنل دریک (Col. Drake) برای کشف نفت، اولین چاه حفر شده به دست بشر در ۲۷ آگوست سال ۱۸۵۹ میلادی در امریکا به نفت رسید. ارزش نفت به سرعت شناخته شد و تلاش برای یافتن نفت در دیگر نقاط دنیا نیز آغاز گشت. این تلاش‌ها در ایران با کشف نفت در مسجدسلیمان در سال ۱۹۰۸ میلادی به ثمر رسید که تاریخ آن بسیار جالب و شنیدنی است. از آن پس صنعت نفت به سرعت در ایران توسعه یافت و شهر مدرن مسجدسلیمان به عنوان مرکز فعالیت های نفتی در ایران به وجود آمد. تأسیسات صنعتی زیادی در این شهر ساخته شد تا در خدمت صنعت نفت قرار گیرد. با گذشت زمان و کشف نفت در دیگر نقاط ایران و نیز کاهش ذخایر نفتی مسجد سلیمان، این شهر افسانه‌ای در دهه ۱۹۷۰ میلادی بتدریج رونق خود را از دست داد. اکنون شهری فقیر و فاقد امکانات مناسب است که تاریخ عظیمی را پشت سر گذاشته و تأسیسات متروکه به جا مانده از کوران فعالیت های نفتی در آن، نماد بخشی از این تاریخ است. در این مقاله تاریخ نفت و تأسیسات صنعتی به جا مانده در مسجد سلیمان به عنوان توان بالقوه در جذب گردشگر مطرح شده و طرحی برای بهره‌برداری از جاذبه‌های گردشگری آن ارائه گشته است. این طرح در قالب توسعه گردشگری در منطقه جنوب غرب کشور که در آن استان های جنوب غرب کشور براساس جاذبه‌های جهانگردی موجود به پهنه‌های گردشگری تقسیم گردیده و هر پهنه دارای یک مرکز جهانگردی و چند جاذبه جهانگردی پراکنده است، تهیه شده است. پارک - موزه نفت مسجدسلیمان به عنوان مرکز فعالیت های جهانگردی در رفع رکود پهنه جهانگردی مسجدسلیمان عمل خواهد کرد.

کلید واژه

توریسم، نفت، مسجدسلیمان، پارک - موزه، تاریخ تأسیسات صنعتی.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۲/۲/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۲/۹/۱۷

* استاد دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران.

** دانشجوی کارشناسی ارشد معماری دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.

(۱) این تحقیق با استفاده از اعتبارات معاونت پژوهشی دانشگاه تهران در دانشکده محیط‌زیست دانشگاه تهران انجام گرفته است.

سر آغاز

جهانگردی در دنیای امروز به یکی از مهم ترین فعالیت های اجتماعی - اقتصادی تبدیل شده و تعداد توریست های بومی و بین المللی روز به روز در حال افزایش است و بسیاری از کشورهای جهان برای بهرمندی از مزایا و منافع بیشمار آن در تکاپو برای توسعه صنعت جهانگردی در کشورشان هستند. به دنبال پیشرفت خارق العاده جهانگردی در دهه ۱۹۸۰ میلادی و پیش بینی تبدیل شدن آن به بزرگترین صنعت صادرات دنیا در سال ۲۰۰۰ میلادی^(۱)، اکثر کشورهای دنیا توسعه صنعت جهانگردی را در سالهای دهه ۱۹۹۰ میلادی در اولویت امور خود قرار دادند (<http://www.world.tourism.org>).

صنعت جهانگردی برای کشور ما و بسیاری از کشورهایی که هنوز تجربه کافی در توسعه این بخش عمده اقتصادی به دست نیاورده اند، فعالیت جدیدی است^(۲). به دلیل اینکه این صنعت هنوز نوپاست، نمونه هایی از تأثیرات نامطلوب و مضر توسعه اتفاقی و بدون برنامه آن در برخی نقاط مشهود است؛ مانند تخریب های جبران ناپذیری که به طبیعت وارد شده و یا پیامدهای منفی که برای ارزش های فرهنگی برخی جوامع داشته است. نگرانی توجیه پذیری از احتمال آثار منفی جهانگردی وجود دارد که ایجاد تعادل بین سودآوری بهینه صنعت جهانگردی و پیشگیری از مشکلات حاد ناشی از آن را بر مبنای یک روش برنامه ریزی و کنترل شده، ایجاب می کند. با بررسی مناطق توسعه یافته جهانگردی در سالهای اخیر، آن مناطقی که استعداد ذاتی در توسعه جهانگردی داشته اند اکنون در حال نوآزمایی بخش های جهانگردی خود هستند و در بسیاری از مناطق، کوشش به سمت توسعه و پیشرفت بر اساس استانداردهای جدید و عوامل محیطی وجود دارد. بازنشاسی این استانداردها و نیز فرایند منطقی در بازنشاسی منطقه مورد مطالعه، رفته رفته به ضرورتی در توسعه جهانگردی تبدیل می شود تا براساس روشی صحیح از تباه شدن میراث فرهنگی و طبیعی کشورها جلوگیری به عمل آید. همچنین برنامه ریزی منطقی، جامع و بلند مدت برای توسعه صنعت جهانگردی در یک کشور باید با توجه به دیگر برنامه های توسعه اقتصادی آن انجام گیرد (جهاد دانشگاهی دانشکده هنرهای زیبا، ۱۳۷۹).

طرح موضوع و اهمیت آن

شهر مسجد سلیمان در استان خوزستان و در منطقه ای با تاریخ تمدن ۲۸۰۰ ساله است. شهر فعلی مسجد سلیمان تحت شرایط خاصی در صد سال اخیر شکل گرفته و اکنون رو به نابودی است.

علت وجودی نفت برای این شهر صد ساله اکنون دیگر وجود ندارد^(۳)! اما نمی توان راه حل ارائه شده در طرح جامع این شهر (اگر خود قابل اجرا باشد) را به تاریخ شگفت آور آن و تأسیسات تاریخی نفت آن تعمیم داد^(۴) چگونه می توان شهری را که ساکنینش با تعصب خاص خواهان نگهداری آن هستند، تخلیه کرد؟ حدود سی سال است که مردم این شهر با تمام مشکلات ناشی از وضعیت بد اقتصادی، نشت گازهای سمی زیرزمینی، هوای داغ تابستان و کمبود آب به آن وفادار مانده اند و هرکدام که آن را ترک کرده اند نام مستعار M.I.S^(۵) را با خود به تمام دنیا برده و یادآور خاطرات دوران پویای اکتشاف و استخراج نفت می باشند.

حال چگونه می توان زمینه هایی را برای رونق مجدد منطقه یافت؟ اقتصاد به عنوان مؤثرترین عامل برای توسعه هر منطقه مورد توجه قرار می گیرد. آیا می توان بین مسجد سلیمان و صنعت جهانگردی رابطه ای برقرار کرد؟ آیا می توان روی همجواری صنعت نفت قدیم و صنعت جهانگردی نو حساب باز کرد؟ در این مقاله صنعت نفت به عنوان جاذبه گردشگری در منطقه مسجد سلیمان مورد توجه قرار می گیرد.

گرچه ممکن است نفت را عامل عقب ماندگی های کنونی کشور بدانیم^(۶)، رنگ سیاه و بوی بد و چرب و کثیف بودن آن در ذهن ما باشد و نتوانیم بین آنچه از تفریح و گردش در ذهن خود داریم با جلوه های بد نفت رابطه ای برقرار کنیم، اما تجارب جهانی در زمینه های مشابه، ما را به وجود استعداد این پدیده در جذب گردشگر رهنمون می شود.

در ادامه این مقاله، به بررسی و شناخت منطقه مسجد سلیمان و توان های بالقوه آن در جذب گردشگر پرداخته، سپس برنامه ریزی کلی توسعه جهانگردی منطقه، براساس ارزیابی جاذبه ها، و در پایان خلاصه طرح معماری پارک - موزه نفت مسجد سلیمان ارائه می گردد.

۱- شناخت منطقه مورد بحث

آشنایی کلی و اجمالی با جاذبه های گردشگری در منطقه جنوب غرب کشور

استان های خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال بختیاری و قسمت هایی از استان فارس و بوشهر در این منطقه قرار می گیرند. از ویژگی های طبیعی این منطقه می توان به وجود رشت کوه های زاگرس اشاره کرد که بویژه در استان های کهگیلویه بویراحمد و چهارمحال و بختیاری و بخش های شمالی استا

شوش، چغازنبیل، شوشتر، دزفول، آتشکده سرمسجد، بردنشانده و ...، سایت های قدیمی و متروک صنعت نفت مانند تأسیسات به جا مانده در مسجد سلیمان، بازار قدیمی دزفول، صنایع دستی، مناطق جنگلی و جبهه های جنگ، مردم شناسی عشایر بختیاری، خاطرات آبادان، اهواز و مسجد سلیمان و دیگر جاذبه های فرهنگی اشاره کرد.

تعریف منطقه مورد مطالعه (شهرستان مسجد سلیمان)

• بررسی های تاریخی

تراوش نفت از پوسته نازک نفتی مسجد سلیمان (هنوز در محله سی برنج این تراوش طبیعی نفت ادامه دارد) موجب شد تا آتش جاودان زرتشتیان در این منطقه سالها روشن بماند. گویند هوشنگ پیشدادی در اثر برخورد دو سنگ چخماغ به یکدیگر و به علت نشت گاز از سطح زمین، شعله آتش را به صورت تصادفی به دست آورد. چون آب و هوا و زمین این منطقه مناسب نبود، پیشدادیان به طرف شوشتر رفته و آن را بنا نهادند و سپس شهر شوش را در نزدیکی آن ساختند. از زمان ورود پارس ها به این منطقه تاریخ پرفراز و نشیبی باقی است که نشان از اهمیت این منطقه از دوران کهن دارد. پارسیان پس از سکونت در کوه های بختیاری چندین پایگاه پی در پی را در آن بنا کردند که اکنون از میان آنها پایگاه هایی چون بردنشانده، سرمسجد، قلعه بردی و ایزده (مالمیر) قابل تشخیص است که هر یک از دیگری حدود ۴۰ کیلومتر فاصله دارد.

• خلاصه ای از روند شکل گیری شهر مسجد سلیمان و بافت

کالبدی و اجتماعی آن

نفت در تاریخ ۲۶ ماه مه ۱۹۰۸ میلادی برابر پنج خردادماه ۱۲۸۷ شمسی در ساعت چهار بامداد از چاه شماره یک میدان نفتون فوران کرد. این اولین موفقیت در استخراج نفت ایران بود که به دست رینولدز و با تاریخ هیجان انگیز و شنیدنی انجام گرفت و به مهم ترین عامل تأثیرگذار در ایران تبدیل گشت^(۸). مسجد سلیمان در آن زمان از غنی ترین مناطق نفتی جهان بود. به عنوان مثال چاه F-7 که در سال ۱۲۹۰ شمسی به نفت رسید آن چنان در میان دانشمندان جهان معروف بود که هر انگلیسی که از کنار آن می گذشت کلاه از سر خود به احترام برمی داشت.

نفت در ابتدا علت وجودی منحصر به فرد شهر مسجد سلیمان گردید و در اوج فعالیت های شرکت نفت در سالهای ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۵ خورشیدی این شهر از امکانات وسیعی برخوردار گشته و عروس

خوزستان مناظر بی نظیر و دیدنی پدید آورده است. منطقه سی سخت در استان کهگیلویه و بویراحمد از نقاطی است که سالیان متمادی به جذب توریست خارجی پرداخته است. دشت های پرگل سردشت، لالی و اندیکا در مناطق شمالی استان خوزستان و آبشارهای چهارمحال و بختیاری نیز در همین جرگه قرار می گیرند. سواحل مستعد خلیج فارس از نظر جذب گردشگر باید مورد توجه قرار گیرند. رودخانه های زیادی که از زاگرس سرچشمه می گیرند در سطح این منطقه پراکنده شده و هر کدام زیبایی های خاص خود را دارند. به طور کلی این منطقه از نظر آب و هوا و جاذبه های طبیعی در زمره غنی ترین مناطق ایران جای می گیرد.

از نظر جاذبه های فرهنگی می توان به وفور سایت های تاریخی و باستانی در منطقه اشاره کرد. با بررسی های تاریخی مشخص می گردد که دیرینه مناطق غربی و جنوب غربی ایران به ماقبل تاریخ و تمدن های اولیه برمی گردد. پرفسور گیرشمن در حفاری های سال ۱۳۳۴ خورشیدی در اطراف مسجد سلیمان و در ۲۵ کیلومتری منطقه لالی در محلی به نام پیده^(۹) به غاری برخورد کرد که در آن اسکلت افرادی با عمر حدود ۱۵۰۰۰ سال روی هم انباشته شده بود (عباسی شهینی، ۱۳۷۴). از زمان قدرت گرفتن هخامنشیان نیز این منطقه رونق بیشتری یافته و مقر حکمرانی پادشاهان هخامنشی و پس از آن شده است. در جای جای این بخش از ایران می توان رد پای تاریخ را جست و جو کرد. الگوی فرهنگی ساکنان بخش جنوب غربی ایران از نوع چشمگیری برخوردار است و آشنایی با زندگی ایلی و کوچ و پادرنشینی مردمان آن، یکی از جاذبه های مهم در صنعت جهانگردی به شمار می رود. به سبب نوع زندگی مردم این مناطق، صنایع دستی از رونق خوبی برخوردار است.

رسی اجمالی جاذبه های گردشگری استان خوزستان

در برنامه های توسعه گردشگری قبل از انقلاب، استان خوزستان عنوان یکی از مهم ترین کانون های گردشگری ایران مطرح شده و داماتی نیز در قالب توسعه گردشگری آن به انجام رسیده بود. از نظر آذبه های طبیعی می توان به سواحل زیبای خلیج فارس، رودخانه های و کارون، سدهای متعدد چون دز، شهید عباسپور، گذارلندر (مسجد یمان)، کارون و ...، دشت های نیشکر، باتلاق ها و حیات وحش ویژه ا، رشته کوه های زاگرس و مناظر بکر آن، آب و هوای مطلوب مول بهار و پاییز و دشت های زیبای آن اشاره کرد.

از نظر جاذبه های فرهنگی می توان به سایت های باستانی چون

- پالایشگاه نفت در محله بی‌بیان که اکنون متروک مانده است.
- کارخانه تقطیر محلی در محله بی‌بیان و در نزدیکی پالایشگاه که اکنون متروک مانده است.
- کارخانه تولید گوگرد در بی‌بیان.
- تأسیسات چاه نفت فعال نمره ۹ در بی‌بیان و چاه نمره ۸ در نزدیکی بی‌بیان (افشار حقیقی، ۱۳۷۲).

• بررسی راه ها و دسترسی ها

اولین فرودگاه خاورمیانه در مسجدسلیمان ساخته شده بود و اختصاص به شرکت نفت داشت. اکنون فرودگاه کوچکی مربوط به هوانیروز در مسجدسلیمان وجود دارد که می‌توان خط پرواز مسیر کوتاه اهواز به مسجدسلیمان را با هواپیماهای کوچک به صورت عمومی دایر کرد. دسترسی زمینی اهواز به مسجدسلیمان از طریق جاده آسفالته به طول ۱۵۰ کیلومتر است که از مسیر درخزین می‌گذرد. شایان ذکر است که اولین خط آهن طولانی ایران بین مسجدسلیمان و درخزین به طول ۷۲ کیلومتر کشیده شده بود و بیشتر برای حمل گوگرد تولیدی مسجدسلیمان از آن استفاده می‌شد. اما پس از توقف حرکت قطارها در آن به دلیل تاراج آهن ریل های آن برای ساختمان‌سازی توسط مردم محلی از بین رفته است. از درخزین نیز به وسیله کشتی‌های کوچک و قایق می‌توان به آبادان و اهواز دسترسی پیدا کرد در سایت اینترنتی راه آهن جمهوری اسلامی ایران (www.irirw.com) نشان داده می‌شود:

« شرکت سابق نفت برای رفع حوائج خود در محوطه تأسیسات نفت جنوب اقدام به احداث راه آهنی کرد که حدود آن ۱۶۵ کیلومتر عرض آن بین درخزین و مسجدسلیمان ۷۶۰ میلیمتر و درآبادان ب ۹۲۰ میلیمتر می‌رسید. از خصایص لکوموتیوهای این راه آهن آن بود که در موقع سوختن و کار، جرقه تولید نمی‌کردند».

۲- بررسی جاذبه های گردشگری در شهرستان

مسجد سلیمان

برای شناخت و بررسی جاذبه‌های گردشگری شهرستان مسجدسلیمان در یک طرح عملی نیاز به پیگیری روش مشخص مدونی است که در ادامه روش نمونه‌ای ارائه می‌گردد.

روش بررسی جاذبه ها (Inskoop, 1991)

مرحله اول در شناسایی و کشف جاذبه‌های گردشگری عبارت

شهرهای ایران نامیده می‌شد (مجله ایران جوان، شماره ۱۲۱). مسجدسلیمان با اینکه دارای سابقه سکونت چند هزارساله است لیکن از بافت قدیمی آن بجز دو منطقه تاریخی سرمسجد و کلگه‌زرین نشانی در شهر دیده نمی‌شود و احداث کل بافت موجود آن در قرن اخیر انجام گرفته است. بافت فعلی مسجدسلیمان در اثر فعالیت های اکتشاف، استخراج و پالایش نفت در منطقه به وجود آمده و هسته‌های شهرنشینی آن از طریق احداث واحدهای مسکونی سازمانی برای کارکنان صنعت نفت از یک سو و تجمع افراد بومی در محله کلگه و دیگر محلات، از سوی دیگر تشکیل گردیده است. به طور کلی شهر مسجدسلیمان یک شهر شرکتی است که به علت سابقه تاریخی و وجود عشایر بومی و اصرار آنها به اسکان در آن، به یک شهر بزرگ و پرجمعیت تبدیل شد. از مهم ترین عواملی که قبل از افول فعالیت های نفتی در شهر موجب شد که قشر غیرشرکتی به شهر راه یابد اتفاقاتی بود که در زمان ملی شدن صنعت نفت ایران رخ داد. در این زمینه در کتاب تاریخ مسجدسلیمان نوشته شده است «پس از خلع ید بیگانگان از نفت ایران، برای رفع تقاضای کارگران و مردم، طبق نقشه زمین هایی را برای ساخت مغازه واگذار کردند که تا قبل آن، شرکت نفت انگلیس اجازه چنین کاری را نمی‌داد. بدین ترتیب سه خیابان جدید که دو طرف آن مغازه بود، احداث شد و نام آنها مصدق، کاشانی و مکی بود. ولی در جریان کودتای ۲۸ مرداد، اسامی خیابان ها عوض شد» (مهندسین مشاور زیستا، ۱۳۶۹).

• تأسیسات به جا مانده از فعالیت های صنعت نفت

- چشمگیرترین عناصر موجود در شهرستان مسجدسلیمان مربوط به تأسیسات فعال و غیرفعال صنعت نفت است که در سطح منطقه پراکنده است. از این میان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- تأسیسات به جای مانده از چاه شماره یک مسجدسلیمان که به صورت موزه‌ای کوچک درآمده
- سرلوله‌های پلمپ شده چاه‌های نفت قدیمی
- خط لوله نفت مسجدسلیمان به آبادان که ساخت آن از سال ۱۹۰۹ میلادی همزمان با احداث پالایشگاه آبادان آغاز شد و در سال ۱۹۱۱ میلادی به بهره‌برداری رسید.
- مرکز پمپاژ نفت خام و نفت کوره به آبادان در تمبی که از کار افتاده است.
- نیروگاه برق تمبی که در نزدیکی ایستگاه پمپاژ نفت ساخته شد و اکنون متروک است.
- پمپاژ قدیم آب گذار لندر به شهر.

با فاصله ۶۵ کیلومتری از مسجدسلیمان شامل کوههایی به نام های تاراز، منار و دلاوند است که از درختان بلوط، تمشک، انگور، انار و انجیر و انواع گل‌های وحشی مانند لاله، شقایق، گلایل و بابونه پوشیده شده و همچون دیواری عظیم و مرتفع، این منطقه را از استان چهارمحال و بختیاری جدا می‌کند (مجله ایران جوان، شماره ۱۲۱). همچنین شهرستان های ایذه و باغملک در شرق و جنوب‌شرقی شهرستان مسجدسلیمان از مناظر بکر و زیبا و آب و هوای خنک برخوردارند. بخش مرکزی شهرستان بجز در اطراف گذار لندر به طور کلی از مناظر زیبای طبیعی برخوردار نیست. اما در اوایل فصل بهار دشت های شمالی شهر مسجدسلیمان از زیبایی خاصی برخوردار می‌گردد که ناشی از پوشش سبز و مخملگون آن است و عمر کمی دارد. دریاچه کارون در پشت سد شهید عباسپور نیز از نظر زیبایی‌های طبیعی از جاذبه توریستی زیادی برخوردار است.

• عوامل محیطی خاص

به دلیل نازکی پوسته زمین در حوزه نفتی مسجدسلیمان، در برخی نقاط مانند محله سی‌برنچ در شهر مسجدسلیمان تراوش طبیعی نفت از زیر زمین دیده می‌شود که جزو رویدادهای نادر طبیعت است. بازدید از این رویداد طبیعی یکی از بخش های جالب سفر به مسجدسلیمان است.

طی این بازدید، هنگامی که اطلاعاتی در باره مخزن و چگونگی جریان نفت به سطح زمین به گردشگران داده می‌شود بسیار از بازدید خود خرسند گشته و تقریباً بیشتر آنها تقاضای دریافت یک شیشه از نفت چشمه در مقابل پرداخت وجه می‌کنند. در همین ارتباط دو زمین‌شناس خارجی که در بازدید خود تقاضای چند سانتیمتر مکعب از نفت چشمه را کرده بودند، ادعا کردند که می‌توان در قبال هر شیشه کوچک از نفت چشمه، یک تا دو دلار از گردشگران دریافت کرد که با یک حساب سرانگشتی بشکه نفت ۲۰ دلاری را به بشکه‌ای بیش از ۳۰۰۰ دلار می‌توان فروخت (سایت www.nisoc.com).

۲-۲- جاذبه‌های فرهنگی

• سایت های باستانی و تاریخی

همان طور که در بخش بررسی های تاریخی بیان شد پیشینه چند هزار ساله منطقه یادگارهای ارزشمندی را از خود به جا گذاشته که به عنوان جاذبه‌های گردشگری مطرح اند. صفه سرمسجد، معبد بردنشانده، قلعه بردی، قلعه لیست و بسیاری از بناها و آثار باستانی

است از مطالعات اسنادی و مصاحبه با مدیران مربوط و دیگر اشخاص مهم محلی. سپس فهرست مقدماتی از دسته‌بندی جاذبه‌ها، ضوابط ارزیابی و انواع مؤلفه‌هایی که می‌توان اطلاعات از آنها استخراج کرد تهیه می‌گردد.

مرحله بعدی بازدید میدانی از جاذبه‌ها است که در این مرحله از برخی از جاذبه‌ها باید درفصول مختلف بازدید به عمل آید. در مورد برخی از جاذبه‌های فرهنگی مثل رقص ها و موسیقی های محلی باید نمایش های خصوصی برای تیم ارزیابی اجرا گردد.

شناسایی جاذبه‌ها باید به روش اصولی شامل نام جاذبه، نوع، محل قرارگیری، دسترسی، مشخصات خاص، وضعیت موجود توسعه یافتگی و نتایج و مشکلات ناشی از این توسعه، ضمیمه کردن عکس و نقشه و یک متن توصیفی راجع به آن انجام گیرد. معمولاً برای هر جاذبه، کارت مشخصات جداگانه‌ای تهیه می‌شود.

اطلاعات مکان‌یابی باید به صورت نقشه در مقیاس مناسب درآید تا آنالیز آن از نظر وضعیت دسترسی و توسعه پهنه‌های مستعد امکان‌پذیر باشد. جاذبه‌های آب و هوایی می‌تواند به صورت توصیفی و یا نقشه ارائه گردد. جاذبه های فرهنگی نیز به صورت توصیفی بیان می‌شوند.

در ادامه به شرح مختصری از جاذبه‌های بررسی شده در شهرستان مسجدسلیمان می‌پردازیم.

۱-۲- جاذبه های طبیعی

آب و هوا

شهرستان مسجدسلیمان از نظر شرایط آب و هوایی به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می‌گردد. بخش شمالی که در مجاورت امنه‌های زاگرس قرار دارد دارای زمستان‌های سرد همراه با بارش برف تابستان‌های معتدل است. بخش جنوبی آن نیز از آب و هوای گرم و خشک برخوردار است که در فصل تابستان شدت گرمای هوا زیاد و اهی غیرقابل تحمل است. بنابراین در فصول پاییز و قسمت هایی از استان و بهار هوای آفتابی و مطلوبی در بخش جنوبی شهرستان جود دارد.

مناظر زیبای طبیعی

بخش های شمالی شهرستان از مناظر بکر و زیبای کوهستانی و دشت های گل برخوردار است. مانند اندیکا، دشت شلال، دشت ی و دشت های چلو در مجاورت استان چهارمحال و بختیاری. اندیکا

دیگر در این منطقه قرار گرفته که همگی در زمره جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی توریستی جای می‌گیرند.

• سایت های تاریخی مربوط به صنعت نفت

با توجه به قدمت فعالیت های نفتی در منطقه، تعداد زیادی از تأسیسات قدیمی صنعت نفت در آن باقی مانده که با یدک کشیدن بار خاطرات هیجان انگیزش می‌تواند در جرگه بهترین جاذبه‌های گردشگری قرار گیرد. مانند پالایشگاه بی‌بیان، کارخانه تقطیر بی‌بیان، کارخانه گوگردسازی، کارخانه برق تمبی، چاه نفت شماره یک مسجدسلیمان، تلمبه خانه نفت تمبی، سرلوله‌های پلمپ شده چاههای نفت قدیمی و تعداد زیادی از تأسیسات پراکنده در سطح منطقه. در ادامه به شرح برخی از آنها می‌پردازیم:

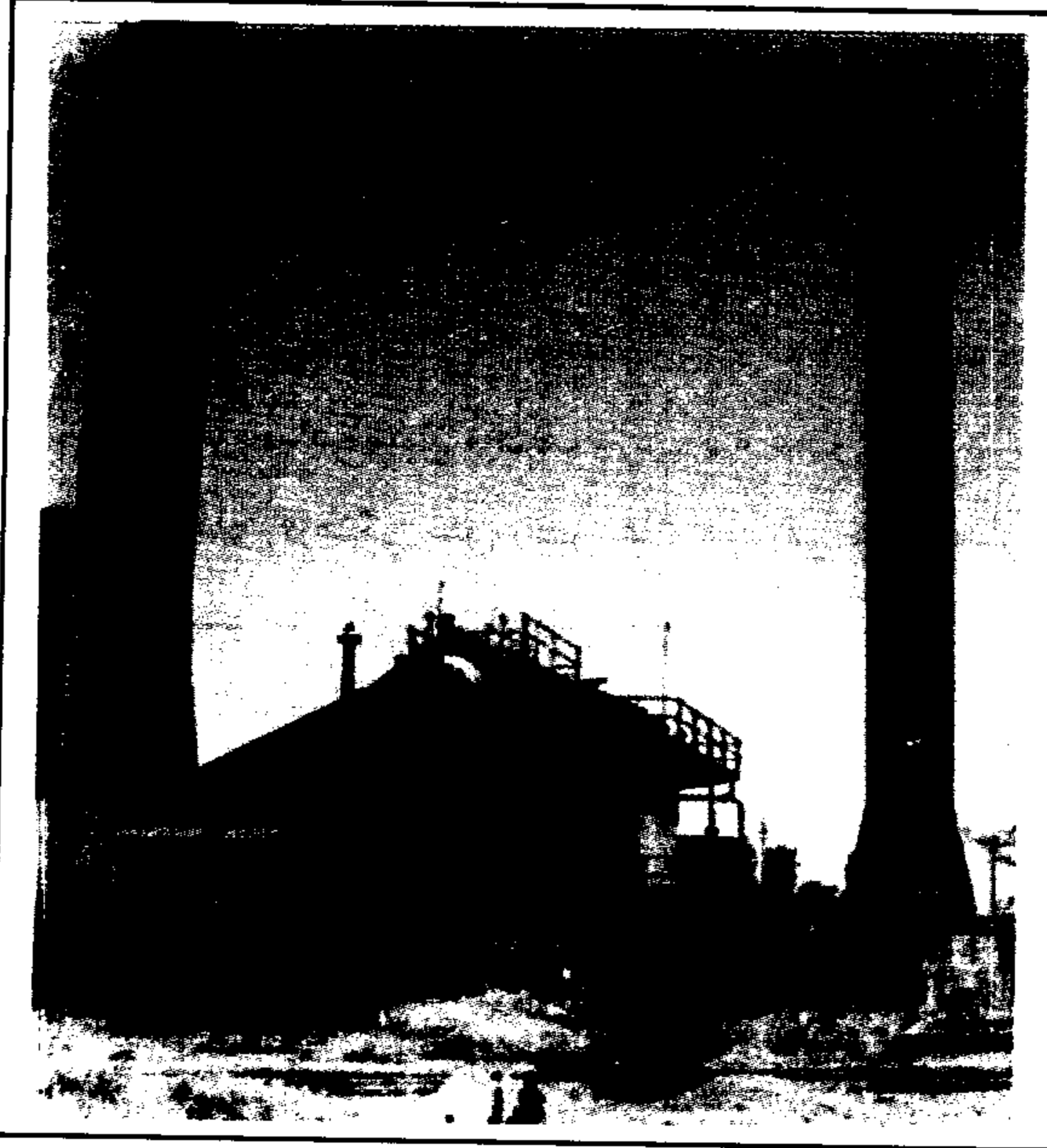
▪ کارخانه تقطیر (۹) مسجدسلیمان

در جنوب شهر مسجدسلیمان محله صنعتی بزرگی با گاز سولفور به نام ناحیه بی‌بیان واقع شده که کارخانه تقطیر مسجدسلیمان (تصویر شماره ۱) و دستگاه های دیگر بهره‌برداری در آنجا قرار گرفته است. کارخانه‌های تقطیر مسجدسلیمان که در سالهای ۱۹۳۰ تا ۱۹۳۵ میلادی ساخته شد، یکی از ابتکاراتی است که اولین بار در خاورمیانه برای بهره‌برداری از چاههای نفت این شهر به کار رفته و منظور از ایجاد تأسیسات مزبور علاوه بر تهیه مواد نفتی مورد نیاز محل، این بوده است که بعضی از مواد نفتی را که در ابتدای بهره‌برداری استفاده نمی‌شد به چاه برگردانده شود و به این ترتیب به عمر میدان نفتی مسجدسلیمان اضافه گردد. اصولاً کارخانه های تقطیر محلی که نمونه‌هایی از آنها در آغاچاری و مسجدسلیمان کار گذاشته شده اند نوع ساده ای از یک پالایشگاه است که فاقد دستگاه‌های تکمیلی برای فرآورش نهایی محصولات استحصالی بوده و در نتیجه محصولات آنها به کیفیت مطلوب نمی‌رسد.

این کارخانه تا سال ۱۳۵۶ شمسی فعالیت داشت و پس از آن ارسال فرآورده‌های نفتی سبک و سنگین از مسجدسلیمان متوقف گردید و کلیه ظرفیت خطوط لوله برای انتقال نفت خام مورد استفاده قرار گرفت.

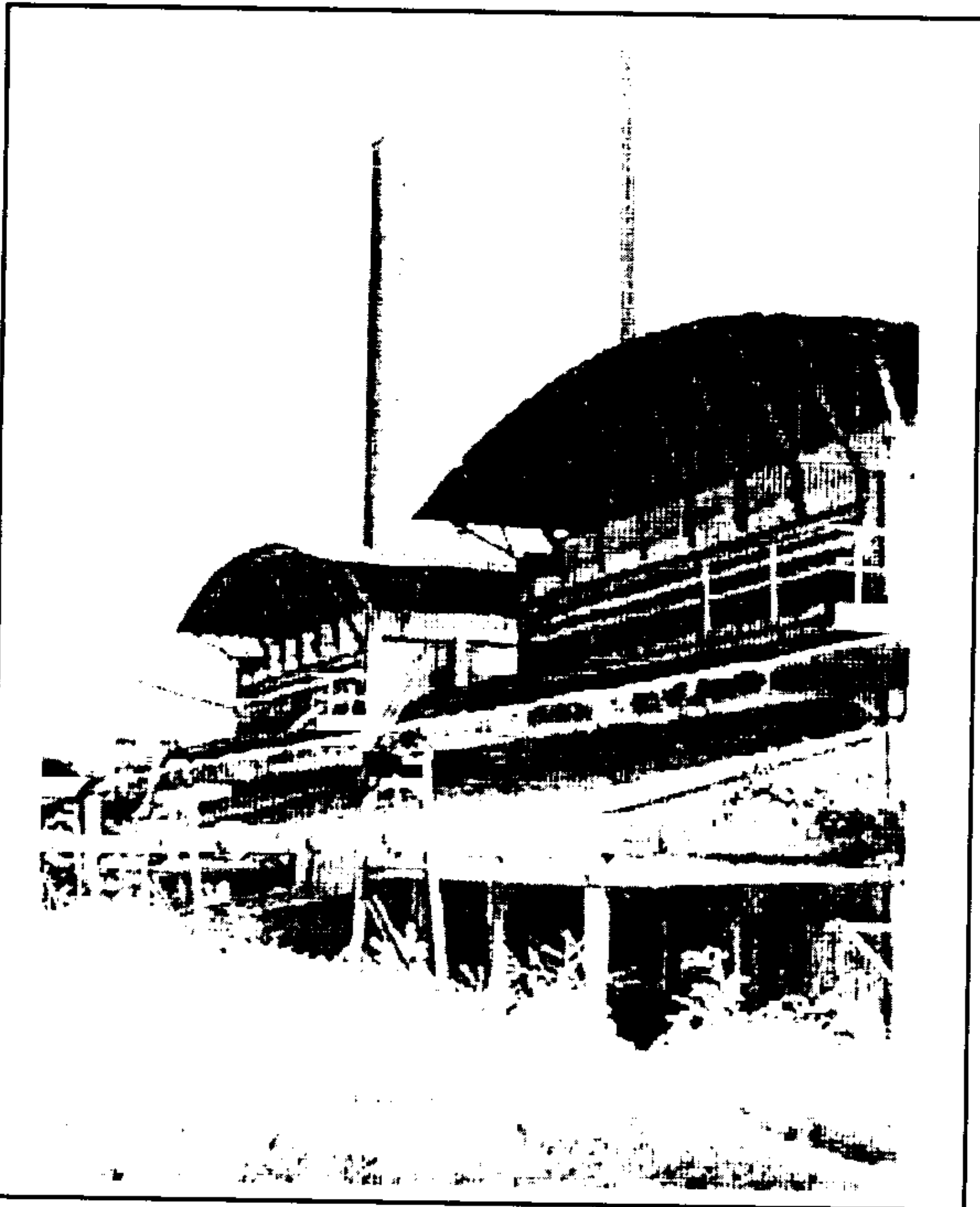
▪ واحد تقطیر محلی مسجدسلیمان (۱۰)

این پالایشگاه در چهار کیلومتری شهر در ناحیه بی‌بیان در سال ۱۹۳۲ میلادی با ظرفیت حدود ۶۰۰ بشکه در روز تأسیس شد و تا اواخر سال ۱۳۵۲ شمسی به کار خود ادامه داد. بعد از جنگ تحمیلی و به دلیل

تصویر شماره (۱): پالایشگاه بی‌بیان

از کار افتادن پالایشگاه آبادان، همزمان با امکان‌سنجی راه‌اندازی مجدد کارخانه تقطیر مسجدسلیمان، کار بازسازی این واحد نیز آغاز گشت و در سال ۱۳۶۱ شمسی به بهره‌برداری مجدد رسید و اولین محموله آن به جبهه‌های جنگ ارسال شد. سرانجام اوایل سال ۱۳۷۱ شمسی این واحد مجدداً به حال تعطیل در آمد (تصویر شماره ۲)

تصویر شماره (۲): واحد تقطیر

▪ کارخانه برق تمبی

در سال ۱۹۱۲ میلادی در ده کیلومتری جنوب غرب مسجدسلیمان در ناحیه تمبی اولین کارخانه بزرگ برق در خاورمیانه مورد بهره‌برداری قرار گرفت. این کارخانه برای تأمین برق مورد نیاز روشنایی خانه‌ها و خیابان های مسجدسلیمان، به کار انداختن بادبزن ها و نیز فعالیت تأسیسات صنعت نفت و تلمبه خانه‌ها احداث گردید. در سال ۱۹۵۵ میلادی با راه‌اندازی دو دستگاه توربین گازی ساخت سوئیس و ساخت نیروگاه جدید، کارخانه برق تمبی رسماً کار خود را آغاز نمود. در سال ۱۹۶۸ میلادی عمر نیروگاه اولیه به پایان رسید و تأسیسات آن جمع‌آوری گشت ولی نیروگاه گازی تا سال ۱۹۷۷ میلادی به کار خود ادامه داد، در حالی که عمر مفید توربین‌های آن بنا به نظر کارخانه سازنده باید در سال ۱۹۷۰ میلادی به پایان می‌رسید. سالهای پس از انقلاب اسلامی نیز مدتی کارخانه برق تمبی مجدداً در مدار قرار گرفته بود.

▪ چاه اکتشافی شماره یک مسجدسلیمان

در حال حاضر بخشی از تأسیسات و دکل اولین چاه اکتشافی نفت خاورمیانه که در سال ۱۹۰۸ م. در عمق ۳۶۰ متری به نفت رسید و آغاز انقلاب صنعت نفت در خاورمیانه را پایه ریزی کرد، برای بازدیدکنندگان پابرجاست.

▪ آرامگاه جرج پی کربی حفار کانادایی

مقبره یکی از حفاران کانادایی که در سال ۱۹۰۶ میلادی به سبب سقوط از روی دکل حفاری چاهی در ماماتین قبل از شروع حفاری در مسجدسلیمان، کشته شده بود بر روی تپه‌ای در نزدیکی مسجدسلیمان جود دارد. بر روی سنگ قبر او این کلمات حکاکی شده است: «جرج پی. کربی متولد: ۱۸۶۰ انتاریو کانادا- وفات ۱۹۰۶ به لیل سقوط از دکل حفاری در منطقه ماماتین»

از دیگر سایت های تاریخی صنعت نفت می‌توان به کارخانه گوگردسازی، تلمبه‌خانه نفت تمبی، چاه شماره سه مسجدسلیمان، چاه ۳۰۶، پل محله ریلوی، سرلوله‌های پلمپ شده چاههای نفت قدیمی در شهر و نیز چاه فعال شماره ۹ اشاره کرد.

الکوهای فرهنگی

با توجه به اینکه بومیان منطقه از طوایف بختیاری اند، آداب و ن و پوشش آنها به عنوان جاذبه‌های فرهنگی مورد توجه است.

همچنین حرکت های اجتماعات ایلی در قالب کوچ در سطح منطقه از جاذبه‌های جهانگردی فرهنگی است که با توجه به فصول مختلف سال می‌توان از آنها بهره‌گیری کرد.

• هنرها و صنایع دستی

رقص محلی بختیاری ها و موسیقی بختیاری از جاذبه‌های هنری منطقه بوده و لباس محلی آنان در کنار دیگر دست‌سازهای بومیان و عشایر منطقه، به‌عنوان صنایع دستی محلی مورد توجه است.

• مهمانپذیری بومیان

تاریخ شهر مسجدسلیمان به گونه‌ای است که مردم آن از ابتدای شکل‌گیری شهر با خارجی‌ها در تماس بوده و در کنار یکدیگر زندگی مسالمت‌آمیزی را تجربه کرده‌اند، با فرهنگ و تمدن اروپاییان از نزدیک آشنا شده و هنوز خاطرات خوب آن دوران را در دل خود زنده نگاه داشته‌اند. آنچه از برداشت میدانی کوتاه مدت و مطالعات بعدی به دست آمد نشان می‌دهد که مردم شهر مسجدسلیمان با شور خاصی از دوران اوج فعالیت های شرکت نفت در منطقه صحبت می‌کنند و همزیستی با خارجی‌ها را افتخاری برای خود می‌دانند. از همان سالهای ابتدایی تعصب ها را کنار گذاشته‌اند و اکنون هر آنچه دوباره فعالیت و اقتصاد را به شهر برگرداند، طالب هستند. با روی باز با مهمانان خود برخورد می‌کنند تا شاید با تکرار خاطرات گذشته غم انزوای کنونی را از دل پاک کنند. نکات یاد شده از نکات مثبت موجود در شهرستان مسجدسلیمان برای توسعه جهانگردی محسوب می‌گردد.

۳-۲- جاذبه های خاص

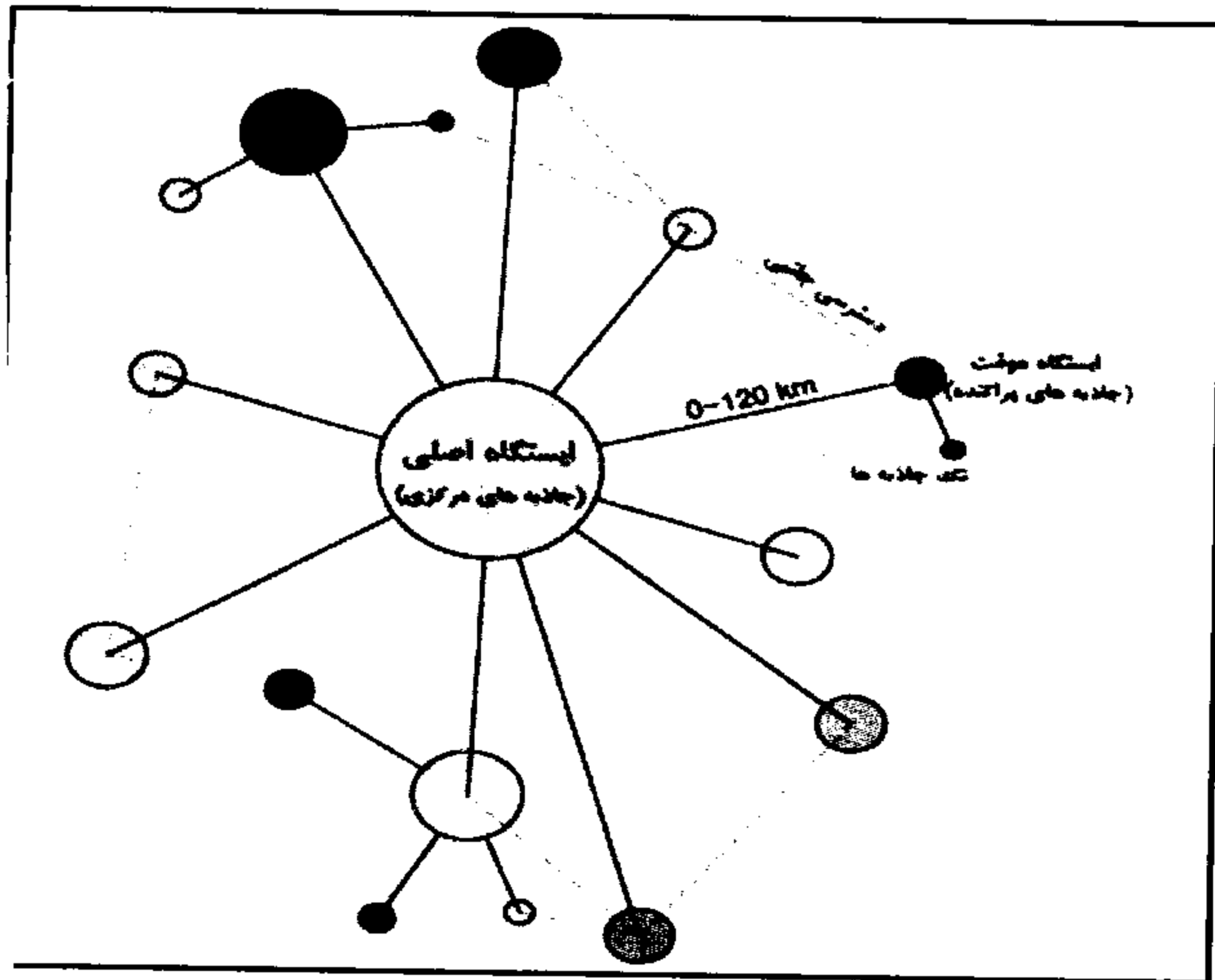
خاطرات پر فراز و نشیب فعالیت های نفتی منطقه

هر کس که تاریخ صد سال اخیر مسجدسلیمان را خوانده باشد حتماً برای یک بار هم که شده خود را به آن منطقه می‌رساند تا شهری را که سرچشمه بسیاری از جهت گیریهای اقتصادی و سیاسی بوده از نزدیک لمس کند. این موضوع درباره ایرانی ها و خارجی‌هایی که خود این تاریخ را به‌وجود آورده‌اند و حتماً تاکنون آن را برای فرزندان و نوه‌های خود بارها تعریف کرده‌اند و یا آن را به صورت کتاب چاپ کرده‌اند بیشتر صدق می‌کند.

بازدید از این شهر، اگر محدودیت‌ها برطرف گردد و امکانات یاری رساند، آرزوی بسیاری از مردم دنیاست که از آن خاطره دارند و یا خاطرات آن را شنیده‌اند. در حقیقت امتیاز خاص مسجدسلیمان

موضوع (تم) (۱۱) خاص به عنوان جاذبه اصلی اند. به عنوان مثال می‌توان پیش‌بینی کرد که تم مناطق جهانگردی قرار گرفته در بخش‌هایی از استان فارس، موضوعات تاریخی و بناهای باستانی باشد؛ تم مناطق جهانگردی استان کهگیلویه و بویراحمد موضوعات تفریحی، ورزشی و فرهنگی - روستایی باشد و یا حتی می‌توان تم تاریخ و فعالیت‌های صنعت نفت را برای مناطق جهانگردی در بخش‌هایی از استان خوزستان در نظر گرفت.

هر منطقه جهانگردی دارای مرکزی به نام ایستگاه اصلی است که جاذبه‌های خاص و اصلی منطقه در آن واقع شده و دارای امکانات اقامتی شبانه برای توقف چند روزه گردشگران است. در اطراف ایستگاه اصلی، جاذبه‌های دیگری پراکنده است که در آن منطقه جهانگردی قرار گرفته و گردشگران برای استفاده از آنها معمولاً سفرهای یک روزه‌ای را از ایستگاه اصلی به مقصد آن جاذبه‌ها ترتیب می‌دهند (نمودار شماره ۱).

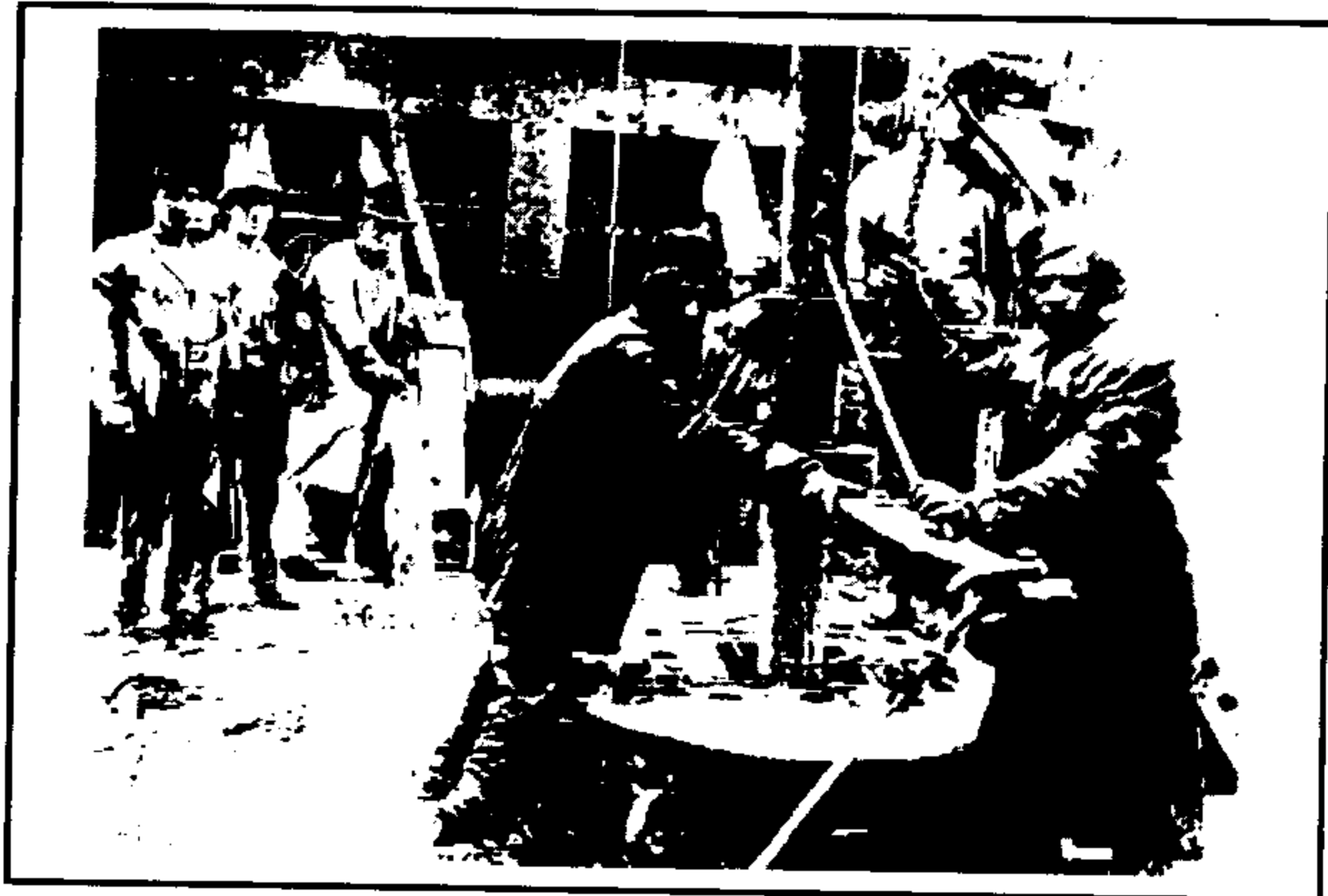

نمودار شماره (۱): نحوه ارتباطات بین جاذبه‌ها در یک منطقه جهانگردی به صورت شماتیک

پراکندگی و وسعت مناطق جهانگردی به تراکم و اهمیت جاذبه‌های موجود در محل بستگی دارد. فاصله مناسب ایستگاه‌ها اصلی مناطق جهانگردی مجاور از یکدیگر بر حسب شرایط مذکور ۱۰۰ تا ۲۰۰ کیلومتر بوده و در هر منطقه جهانگردی فاصله جاذبه‌ها فرعی از ایستگاه اصلی، حداکثر ۱۲۰ کیلومتر است.

دسترسی مناسب بین ایستگاه اصلی با جاذبه‌های پراکنده با وجود داشته باشد تا امکان بهره‌مندی از آنها در طول اقامت گردشگر در منطقه جهانگردی مهیا باشد. اما باید در نظر داشت که

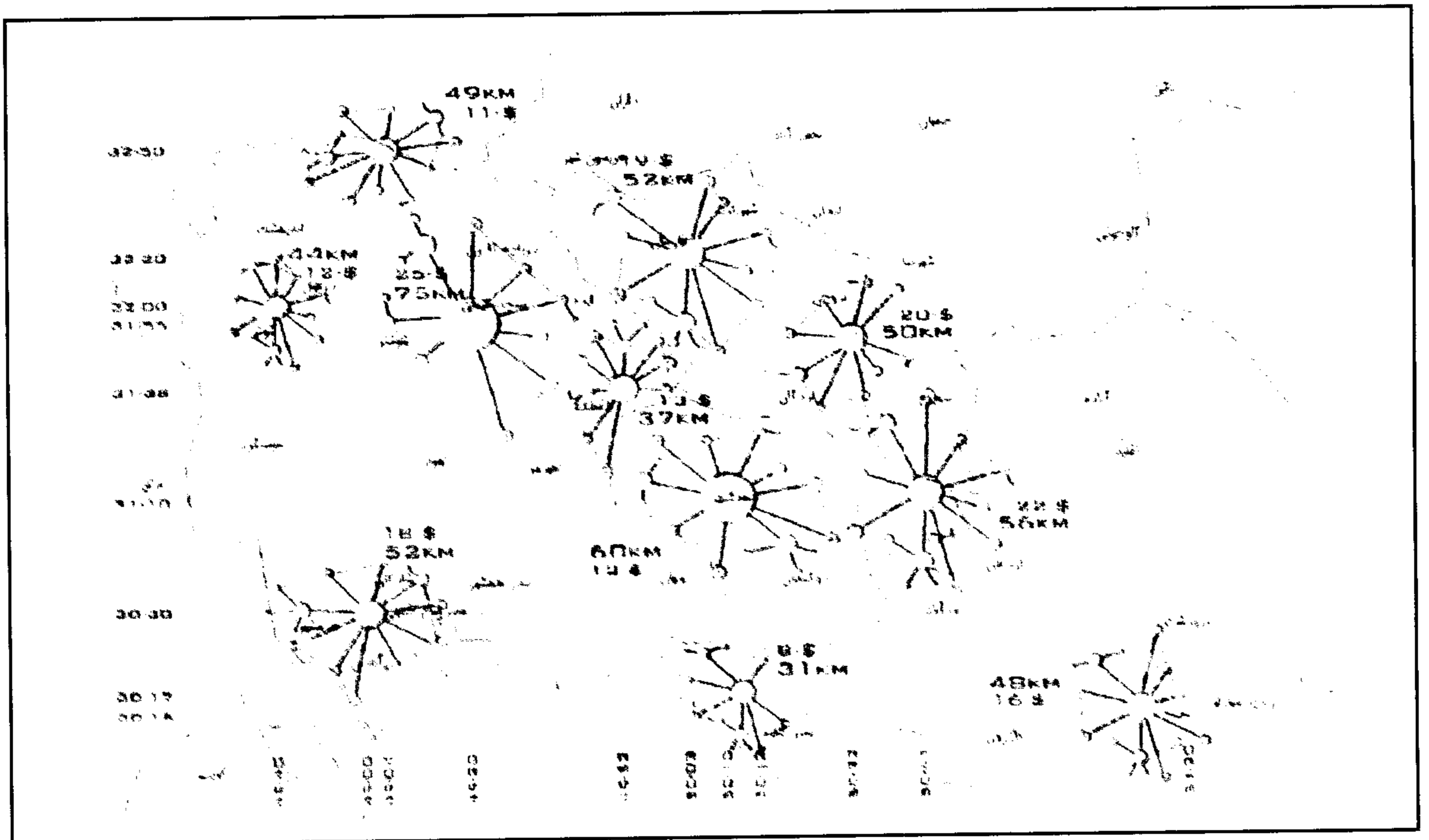
نسبت به دیگر نقاط ایران از نظر وجود توان‌های بالقوه در جذب گردشگر، امتیاز بهرمندی از تاریخ شنیدنی فعالیت‌های صنعت نفت در منطقه، به همراه تعداد زیادی از آثار به جای مانده از آن دوران است و تکیه بر توسعه گردشگری می‌تواند مسجدسلیمان را در ردیف نقاط مطرح توریستی جهان قرار دهد (تصویر شماره ۳).

تصویر شماره (۳): تاریخ نفت

۳- ایده کلی طرح توسعه گردشگری در منطقه جنوب غرب کشور

در استان‌های جنوب غربی کشور ایران توده بزرگ، غنی و متنوعی از جاذبه‌های گردشگری قرار دارد که توسعه گردشگری را در آن با یک پروژه بزرگ روبه‌رو ساخته است؛ بدین معنی که برای حصول به نتیجه مطلوب از توسعه گردشگری در این منطقه، باید از طرحها و برنامه‌های پراکنده توسعه گردشگری پرهیز شود و به جای آن برنامه‌ای کلان و منسجم برای کل منطقه تهیه گشته و براساس آن، پروژه‌های مختلفی تعریف شده و در بخش‌های مختلف منطقه به اجرا درآید. برای این منظور در این مقاله ایده‌ای کلی برای تهیه برنامه کلان توسعه گردشگری در استان‌های جنوب غرب کشور در نظر گرفته شده است. براساس این ایده، ابتدا جاذبه‌های گردشگری در منطقه مورد شناسایی قرار می‌گیرند، سپس ارزیابی دقیقی براساس عوامل مفید و واقعی انجام گرفته و در پی آن جاذبه‌های گردشگری اولویت‌بندی می‌شوند. براساس پراکندگی و تراکم جاذبه‌ها، سطح استان‌ها فارغ از تقسیم‌بندی شهرستانی، به پهنه‌هایی تقسیم می‌گردد که اصطلاح منطقه جهانگردی برای هر پهنه منظور می‌شود. این پهنه‌ها باید به قدر کافی از جاذبه‌های گردشگری برخوردار بوده تا امکان سرگرم کردن گردشگران را برای اقامت چند روزه داشته باشند. بر حسب محل قرارگیری مناطق جهانگردی، هرکدام دارای یک

نمودار شماره (۲): نحوه قرار گیری مناطق گردشگری در استان های جنوب غرب کشور به صورت تخمینی و شماتیک

- دسترسی های داخلی در هر منطقه توریستی به صورت محدود و کاملاً بهینه طراحی گردد تا به محیط زیست آسیب نرساند؛ گاهی استفاده از مسیرهای راهپیمایی پیاده برای دسترسی به برخی از جاذبه های پراکنده خالی از لطف نمی نماید.
- مدت زمان استفاده از جاذبه های پراکنده در منطقه توریستی، معمولاً چند ساعته (بدون اقامت شبانه) است، اما در برخی موارد به دلیل اهمیت آنها، امکانات اقامتی محدود مانند کلبه ها یا خانه های کوچک برای استفاده بیش از یک روز باید در آنها فراهم گردد. آنچه در سازماندهی مناطق جهانگردی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است، کوشش در قرار دادن جاذبه های درجه یک (۱۲) در مرکز منطقه جهانگردی (ایستگاه اصلی) است (نمودار شماره ۲).
- ایستگاه اصلی هر منطقه جهانگردی تا حد امکان باید شرایط زیر را دارا باشد:
- دسترسی مناسب به ایستگاه اصلی از مراکز استان ها و یا شهرهای مهم اطراف.
- وجود جاذبه خاص که عامل جذب گردشگر باشد (جاذبه درجه یک).
- تعدد جاذبه ها و نیز استفاده از جاذبه های مکمل برای طولانی کردن مدت اقامت گردشگران.
- دارا بودن اقامتگاه مناسب برای اقامت چند روزه.
- نزدیکی به شهر یا روستا برای بهره گیری از امکانات آن.
- دسترسی مناسب به جاذبه های فرعی موجود در منطقه توریستی.
- وجود آژانسهای جهانگردی برای برگزاری تورهای یک روزه (یا چند روزه) در منطقه جهانگردی.
- ایستگاههای فرعی یا جاذبه های پراکنده در هر منطقه جهانگردی دارای مشخصات زیر هستند:
- دسترسی قابل قبولی به ایستگاه اصلی دارند.
- حداکثر فاصله تا ایستگاه اصلی ۱۲۰ کیلومتر است.
- امکانات لازم برای پذیرایی از گردشگران را متناسب با بازدیدهای چند ساعته دارا هستند.
- در صورت نیاز، امکان اقامت شبانه را به صورت محدود ارائه می کنند.
- در بیشتر موارد امکان دسترسی مستقیم آنها به جاذبه های فرعی دیگر آن منطقه جهانگردی وجود دارد (دسترسی جانبی).

امتیاز ایده مطرح شده

در این مقاله برای ایده مطرح شده در توسعه گردشگری

از نتایج به دست آمده، تفکیک جاذبه‌ها به جاذبه‌های درجه یک و دو است. جاذبه‌های درجه یک آنهایی هستند که گردشگران را به سفر به منطقه تشویق می‌کنند و معمولاً نظیر آن در مناطق دیگر یافت نمی‌شود. جاذبه‌های درجه دو به آن دسته گفته می‌شود که نقش مکمل را در کنار جاذبه‌های درجه یک ایفا می‌کنند، اما خود بتنهایی سبب جذب گردشگر نمی‌شوند. این جاذبه‌ها برای طولانی کردن مدت اقامت گردشگران مفیدند. از دیگر نتایج این ارزیابی اولویت‌بندی جاذبه‌ها برای توسعه گردشگری است، برای مثال می‌توان جهت توسعه جهانگردی را به سمت جهانگردی طبیعی یا جهانگردی فرهنگی مشخص کرد. اما معمولاً ترکیب جاذبه‌های گوناگون بهترین شرایط را برای توسعه جهانگردی به ارمغان می‌آورد. در نهایت اگر براساس ارزیابی انجام شده، این نتیجه حاصل گردد که جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی کافی برای توسعه جهانگردی در یک منطقه وجود ندارد و جاذبه‌های محلی بتنهایی نمی‌توانند عامل مهمی در جذب گردشگر باشند، می‌توان با ایجاد جاذبه‌های ویژه، مثل پارک‌های تفریحی، سرگرمی‌ها، مناطق آزاد تجاری و یا تفریحات خاص و امکانات ورزشی؛ منطقه را از نظر وجود جاذبه‌های گردشگری تقویت کرد. همچنین ممکن است این نتیجه حاصل گردد که محدودیت جاذبه‌ها و هزینه غیراقتصادی توسعه آن، امکان توسعه جهانگردی را از بین برده و باید فعالیت‌های اقتصادی دیگری جایگزین آن گردد (جدول شماره ۱).

منطقه جنوب غرب کشور، امتیازات زیر متصور است:

- امکان شروع فعالیت‌های اجرایی به طور همزمان در تمامی مناطق جهانگردی.
- امکان تکمیل و توسعه هر منطقه بتدریج در طول زمان.
- صرف هزینه اولیه نسبتاً کم به دلیل اینکه هر منطقه می‌تواند پس از تکمیل ایستگاه اصلی و چند جاذبه پراکنده، فعالیت جهانگردی خود را آغاز کند و از منابع مالی به دست آمده برای توسعه و تکمیل جاذبه‌ها استفاده کند.
- با ایجاد کلونی جاذبه‌های متنوع گردشگری در سطح منطقه، حتی جاذبه‌های درجه دوم که بتنهایی توانایی جذب گردشگر را ندارند، خود به عامل جدیدی در جذب گردشگر تبدیل می‌گردند.

ارزیابی جاذبه‌های گردشگری منطقه جهانگردی مسجدسلیمان

در ادامه ایده کلی طرح توسعه جهانگردی برای مناطق جنوب غرب کشور که در بخش قبل آمد، جاذبه‌های گردشگری منطقه مسجدسلیمان را به عنوان یکی از پهنه‌های مورد نظر در برنامه توسعه جهانگردی، مورد ارزیابی قرار می‌دهیم تا براساس آن ایستگاه اصلی منطقه جهانگردی مسجدسلیمان به دست آید و تم ویژه آن روشن گردد. پس از آن راه برای طراحی‌های لازم به منظور توسعه جهانگردی در مقیاس عملی و اجرایی هموار خواهد شد.

روش‌های ارزیابی و پیمایش (Inskeep, 1991)

جاذبه‌های بالقوه و بالفعل یک منطقه به عنوان بخشی از برنامه توسعه جهانگردی باید به صورت اصولی و علمی بررسی و ارزیابی شود. در مرحله برنامه‌ریزی، انتخاب واقعی و صحیح جاذبه‌ها برای توسعه و نیز ایده‌هایی برای حفاظت و توسعه جاذبه‌های خاص حاصل خواهد شد.

داده‌های به دست آمده معمولاً در جداول مناسبی با ترتیب منطقی درج شده و برای نتیجه‌گیری و امتیازدهی آماده می‌شوند. نتیجه کار به کیفیت و کمیت داده‌های درج شده در آن بستگی دارد. همچنین استنتاج نتایج از داده‌های این جداول باید توسط یک گروه برنامه‌ریز جهانگردی مجرب انجام گیرد.

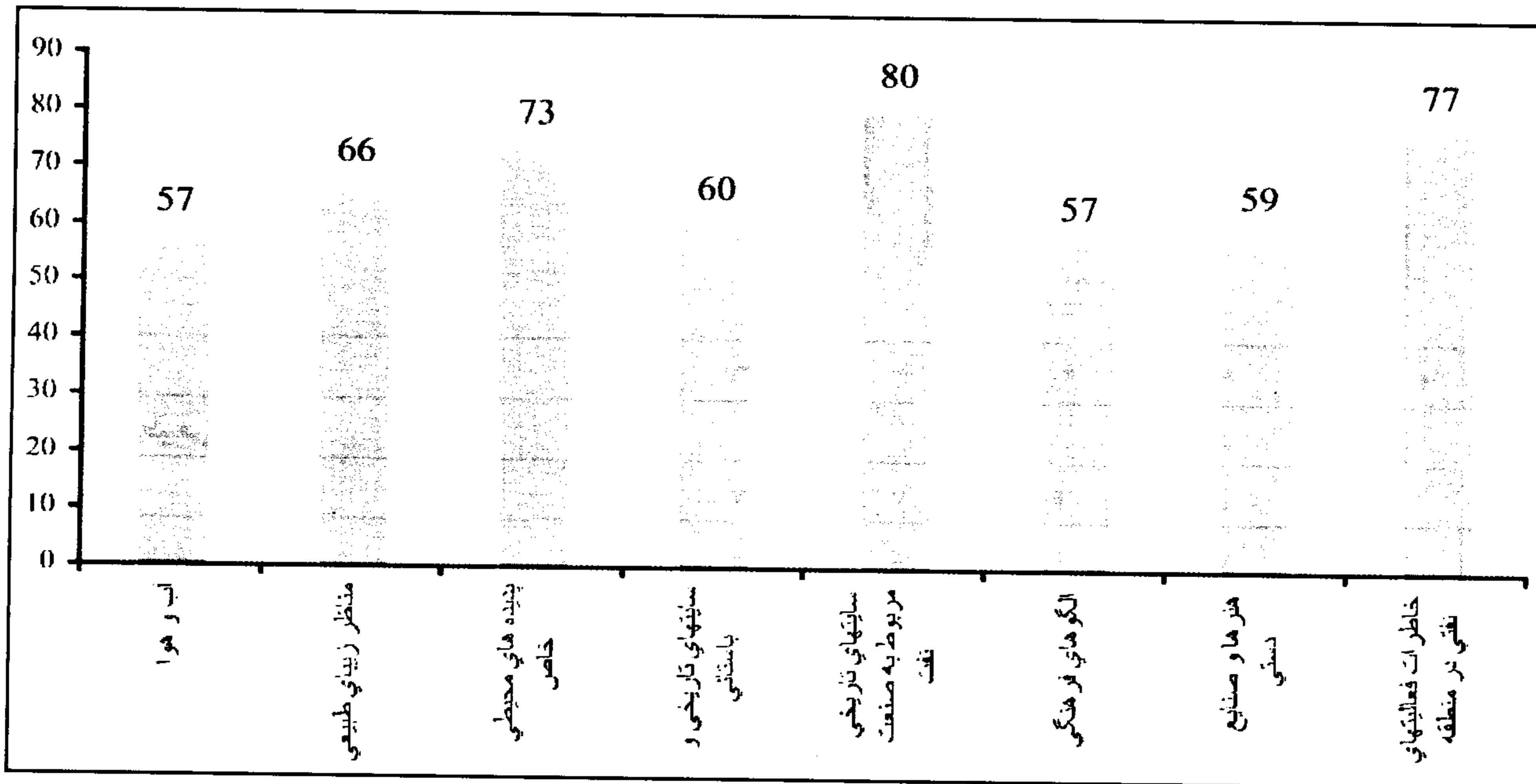
جدول شماره (۱): جدول ارزیابی جاذبه های گردشگری منطقه جهانگردی مسجدسلیمان (۱۳)

مجموع امتیاز	فاکتورهای ارزیابی						جاذبه ها
	اهمیت ملی و بین المللی	اهمیت منطقه ای	بنیه اجتماعی و فرهنگی توسعه	بنیه محیطی توسعه	بنیه اقتصادی توسعه	دسترسی	
	*۲	*۱	*۲	*۱	*۲	*۱	ضرایب
							جاذبه های طبیعی
							آب و هوا
۵۷	۳	۱۰	۴	۷	۷	۵	منظر زیبای طبیعی
۶۶	۵	۱۰	۶	۸	۷	۵	پدیده های محیطی خاص
۷۳	۷	۲	۸	۹	۸	۸	جاذبه های فرهنگی
							سایت های تاریخی و باستانی
۶۰	۶	۳	۸	۸	۵	۶	سایت های تاریخی مربوط به صنعت نفت
۸۰	۸	۱	۸	۹	۱۰	۸	پالایشگاه بی بیان
۸۳	۹	۱	۸	۱۰	۱۰	۸	کارخانه تقطیر محلی بی بیان
۸۳	۹	۱	۸	۱۰	۱۰	۸	کارخانه گوگرد سازی
۸۱	۸	۱	۸	۱۰	۱۰	۸	کارخانه برق تمبی
۸۰	۸	۱	۸	۱۰	۱۰	۷	چاه اکتشافی شماره یک مسجدسلیمان
۸۵	۱۰	۳	۸	۸	۱۰	۸	چاه اکتشافی شماره سه مسجدسلیمان
۷۴	۶	۰	۸	۹	۱۰	۷	چاه اکتشافی شماره ۳۰۶ مسجدسلیمان
۷۴	۶	۰	۸	۹	۱۰	۷	تاسیسات چاه فعال نمره نه
۷۳	۵	۱	۸	۸	۱۰	۸	پل محله ریل وی
به عنوان جاذبه مکمل عمل می کند و در ارزشیابی منظور نشده است.							سرلوله های پلمپ شده چاه های نفت قدیمی
به عنوان جاذبه مکمل عمل می کند و در ارزشیابی منظور نشده است.							آرامگاه جرج پی کربی
به عنوان جاذبه مکمل عمل می کند و در ارزشیابی منظور نشده است.							الگوهای فرهنگی
۵۷	۶	۰	۹	۸	۵	۴	هنرها و صنایع دستی
۵۹	۵	۲	۹	۶	۵	۸	مهمانپذیری بومیان
به عنوان جاذبه مکمل، زمانی عمل می کند که توسعه گردشگری صورت گرفته باشد							جاذبه های خاص
							خاطرات فعالیت های نفتی در منطقه
۷۷	۸	۲	۹	۹	۸	۸	

لیل جدول

برای تحلیل و استفاده آسانتر از نتایج به دست آمده در جدول ارزیابی جاذبه ها، امتیاز نهایی به دست آمده برای هر جاذبه را در نمودار میله ای زیر نمایش

دهیم.

نمودار شماره (۳): امتیاز جاذبه های گردشگری منطقه جهانگردی مسجدسلیمان بر اساس جدول ارزیابی

با توجه به اینکه میانگین امتیاز مربوط به جاذبه مناظر طبیعی و آب و هوا بیش از دیگر جاذبه ها است، توسعه و بهره برداری از این گونه جاذبه ها در اولویت دوم قرار می گیرد. از طرفی همان طور که ذکر شد، جهانگردی تفریحی به طور کلی بیشترین جاذبه را در بین انواع توریسم به خود اختصاص می دهد و امروزه برای کسب درآمد بیشتر از صنعت توریسم، هر جا که جاذبه های ویژه گردشگری مورد بهره برداری قرار گرفته اند، جاذبه های تفریحی رشد چشمگیری داشته، حتی به صورت مصنوعی ایجاد شده اند. بنابراین گرچه ممکن است ارزش آثار باستانی موجود در منطقه بیش از جاذبه های تفریحی باشد واقعیت آن است که این نوع جاذبه ها کشش کمی برای جذب تود گردشگران به منطقه دارند. بنابراین منطقی است که جاذبه های تفریحی پس از جاذبه اصلی منطقه، مورد توجه قرار گیرد. اما باید برنامه روشنی برای رفع نگرانی های ناشی از توسعه جهانگردی تفریحی و تقابل آن با فرهنگ بومی منطقه قبل از انجام توسعه، نظر گرفته شود.

توسعه و بهره برداری گردشگری از جاذبه سایت های تاریخی باستانی منطقه در اولویت سوم قرار می گیرد. برای اینکه این گونه جاذبه ها به حد کمال خود برسند، باید از حالت خام فعلی درآمده و انجام حفاری های گسترده، سرگذشت آنها روشن گردد و اشیاء موجود در زیر خاک برای بازدید گردشگران به نمایش درآید. بنابراین

مطابق نمودار شماره (۳)، مشاهده می شود که جاذبه های گردشگری مسجدسلیمان به طور کلی در بخش جاذبه های مربوط به صنعت نفت بیشترین امتیاز را آورده اند. با توجه به نوع ویژه این جاذبه ها و نادر بودن آنها در سطح جهان، چنین نتیجه ای منطقی به نظر می رسد. با اینکه منطقه جهانگردی مسجدسلیمان با قدمت تاریخی چند هزار ساله و آثار باستانی باقیمانده، جلوه های فرهنگ زندگی عشایر کوچنده اصیل بختیاری، وجود رشته کوه باعظمت زاگرس در بخش های شمالی و گذر پر آب ترین رود ایران (کارون) دارای جاذبه های مناسب برای جذب گردشگر است که همگی آنها امتیاز خوبی را در جدول ارزیابی جاذبه ها به خود اختصاص داده اند، اما جاذبه منحصر به فرد تأسیسات تاریخی باقیمانده از فعالیت های نفتی در این منطقه، از دیگر جاذبه ها پیشی گرفته و بالاترین امتیاز را در جدول ارزیابی جاذبه ها به خود اختصاص داده است.

نتیجه گیری

در منطقه جهانگردی مسجدسلیمان با توجه به قدرت مالی و انگیزه شرکت نفت و دیگر امتیازات ذکر شده، اولویت اول در توسعه جهانگردی، بهره برداری گردشگری از تأسیسات قدیمی و پرخاطره نفتی و دیگر جاذبه هایی است که به نوعی با نفت و صنعت نفت مرتبط اند.

ایمنی، دسترسی مستقیم به بیشتر دستگاه‌ها داشته باشند و اندام‌های صنعتی را با کنجکاوی لمس کنند و خود را در جایگاه کارگرانی ببینند که سالها قبل در این مجموعه به کار مشغول بوده‌اند. استفاده از مهندسان و کارگرانی که هنوز در قید حیات اند برای بازگو نمودن خاطرات خود در فیلم‌ها و نشست‌های صمیمانه بسیار جالب توجه خواهد بود.

همچنین فن آوری جدید صنایع نفتی، دیدار از تأسیسات چاه فعال نمره نه، آشنایی با رویدادهای سیاسی نفت و شخصیت‌های معروف آن، آشنایی با کاربردهای گسترده نفت و نقش آن در زندگی مردم از گذشته تا حال، پیش‌بینی آینده نفت و تأثیرات مخرب و سازنده آن بر جوامع گوناگون، بازدید از اولین کارخانه برق خاورمیانه و تلمبه خانه نفت تمبی نیز در این مجموعه تفریحی مورد توجه قرار می‌گیرد.

برای ایجاد تنوع و نیز تکمیل جاذبه‌های پارک و تبدیل آن به محل اقامت چند روزه و مرکزی برای دسترسی به دیگر جاذبه‌های پراکنده در سطح منطقه جهانگردی مسجد سلیمان، باید انواع جاذبه‌های مناسب دیگر به پارک اضافه شود؛ مانند فضاهای سبز گسترده با چشم‌اندازهای مناسب به تأسیسات نفتی پارک (خصوصاً برای عکاسی)، دریاچه مصنوعی با ساحل ماسه‌ای مناسب، رستوران‌های گوناگون و بوفه، محل‌های بازی کودکان و سرگرمی بزرگسالان، امکانات ورزشی مناسب بخصوص شنا در دریاچه، ترن‌های هوایی و امکان حمل و نقل مکانیکی گردشگران در پارک با جاذبه‌های بصری و ایجاد هیجان و ... دیدار از صنایع و تأسیسات نفتی نیز باید با سرگرمی و هیجان همراه باشد تا از ایجاد کسالت در گردشگران جلوگیری به عمل آید. همچنین برنامه‌های جنبی مانند جشنها، سمینارها، برنامه‌های موسیقی زنده، تئاتر، فیلم و ... نیز به افزایش جاذبه موزه و تکرار بازدیدها کمک شایانی می‌کند.

ساخت اقامتگاه‌های مناسب برای گروه‌های مختلف گردشگران، پژوهشگاه، محل‌هایی برای گردهمایی، کتابخانه، بخش‌های اداری، آژانس‌ها و تورهای گردشگری و نیز پارکینگ از ملزومات پارک است. در برنامه توسعه پارک می‌توان ایجاد پژوهشگاه صنعت نفت و دانشسرا را نیز برای مجموعه در نظر گرفت.

معماری مجموعه به صورت سمبلیک از فرم تأسیسات نفتی بهره گرفته است و مخازن نفتی با فرم‌های گوناگون خود، روحیه صنایع نفتی را در مجموعه تقویت می‌کند. حرکت در داخل لوله‌های عظیم نیز از جاذبه‌های معماری آن است. استفاده از فن آوری مدرن در ایجاد شرایط مطلوب آب و هوایی برای بهبود عملکرد موزه ضروری است.

سازمان میراث فرهنگی باید به‌طور خاص برای توسعه جهانگردی در این بخش تلاش کند.

بهره‌برداری جهانگردی از فرهنگ بومی منطقه و زندگی عشایر بختیاری در اولویت چهارم برنامه توسعه گردشگری قرار می‌گیرد. حساسیت‌های طراحی در این بخش باید در نظر گرفته شده و امکان بهره‌مندی اقتصادی عشایر و بومیان منطقه از توسعه جهانگردی فراهم گردد.

در پایان یادآوری می‌گردد که بهترین نتیجه از توسعه جهانگردی وقتی حاصل می‌شود که تنوعی از جاذبه‌های ساماندهی شده در منطقه وجود داشته باشد. بنابراین اولویت‌بندی جاذبه‌ها برای توسعه جهانگردی نباید از تنوع آنها بکاهد. بلکه منظور از آن، روشن شدن تم اصلی گردشگری منطقه است و هر جاذبه‌ای در نوع خود باید همراه دیگر جاذبه‌ها رشد کند و برای بهره‌برداری آماده گردد. با رونق گردشگری در منطقه، برخی از جاذبه‌هایی که خود بتهایی عامل مهمی در دعوت گردشگران نیستند، به دلیل ایجاد کلونی از امکانات تفریحی در آنها، می‌توانند به جذب گردشگران خاص که حتی علاقه‌ای به تاریخ و صنعت نفت ندارند کمک کنند.

۴- پارک - موزه نفت مسجد سلیمان

برنامه کلی این است که سایت تاریخی پالایشگاه نفت، کارخانه گوگردسازی، کارخانه تقطیر و چاه فعال نمره نه در قالب مجموعه بزرگ تفریحی- فرهنگی و به صورت پارک- موزه نفت در سطح بین‌المللی به فعالیت بپردازد. همچنین این پارک با تأسیسات صنعتی مجاور که شامل کارخانه برق تمبی و تلمبه خانه نفت است ارتباط مستقیم دارد و برای اینکه موزه‌ای ارزنده از تاریخ و دستگاه‌های قدیمی صنعت نفت داشته باشیم، باید بازدیدکنندگان را به طور کلی با نفت آشنا کرده و ذهن آنها را نسبت به موضوع باز کنیم. برای این منظور بازدیدکنندگان از زمان تشکیل نفت در میلیون‌ها سال قبل در یر زمین، با نفت همراه می‌شوند و پس از شناخت این مرحله، به سطح زمین منتقل شده و از آن پس با مراحل گوناگون استخراج و استفاده از نفت آشنا می‌گردند (۱۴):

مرحله اول، شناخت چگونگی اکتشاف و استخراج نفت از زیر زمین است.

مرحله دوم آشنایی با پالایش نفت در پالایشگاه قدیم بی‌بیان و کارخانه تقطیر محلی است.

در این مجموعه بازدیدکنندگان باید بتوانند با رعایت ملاحظات

خوش منظر، فرهنگ مردم محلی و برخی آثار تاریخی. این امتیازات نیز صرف نظر از موجودیت شهر مسجدسلیمان، همگی در منطقه موجودند. بنابراین موجودیت پارک- موزه نفت مسجدسلیمان به عنوان ایستگاه اصلی منطقه گردشگری مسجدسلیمان و محل اقامت چند روزه گردشگران و توزیع آنها به ایستگاههای فرعی و جاذبه‌های پراکنده در سطح منطقه، مستقل از وضعیت شهر مسجدسلیمان قابل بررسی است. این مجموعه به عنوان عنصری بین‌المللی نمی‌تواند تحت تأثیر زندگی در شهر مسجدسلیمان قرار گیرد.

همان‌طور که در حدود صد سال قبل، کشف اولین چاه نفت خاورمیانه نقطه عطف زندگی مسجدسلیمان شد، امروز نیز پیدایش پارک- موزه بین‌المللی نفت می‌تواند نقطه عطف دیگری برای مسجدسلیمان باشد. در حقیقت تأثیر این مجموعه بر شهر بسیار پررنگ‌تر از تأثیر شهر بر آن است. حتی می‌توان گفت که با یک برنامه‌ریزی و طراحی مناسب، شهر مسجدسلیمان به عنوان یکی از عناصر پارک- موزه عمل می‌کند! زیرا اوج زندگی و پویایی یک شهر با علت وجودی واحد، پس از زمان کوتاهی به مرگ نفرت‌انگیزی تبدیل گشته و این خود یکی از دلایل پیدایش موزه است.

صنعت جهانگردی در منطقه می‌تواند جایگزین فعالیت رو به نابودی صنعت نفت گردد. با رونق جهانگردی، فرصت‌های اقتصادی فراوانی در منطقه به وجود می‌آید و ایجاد اشتغال، معادل زندگی دوباره شهر است. شاید تنها عامل مزاحم، نحوه تفکر ناکارآمد مدیریت فعلی کشور باشد که خوشبختانه رو به تغییر است.

طراحی پارک- موزه نفت مسجدسلیمان

انتخاب سایت

از آنجا که دیدار از تأسیسات قدیمی صنعت نفت موضوع اصلی پارک- موزه است، موقعیت مکانی آن در محله بی‌بیان در فاصله سه کیلومتری از جنوب شهر مسجدسلیمان در نظر گرفته شده است. قرارگیری پالایشگاه و کارخانه تقطیر در فاصله حدود ۶۰۰ متری یکدیگر، محدوده مرکزی پارک را در میان آن دو مشخص می‌کند.

برنامه فیزیکی پارک- موزه

پارک به شش بخش اصلی تقسیم می‌شود که عبارتند از: ورودی، بخش استخراج و اکتشاف و حفاری، بخش پالایش نفت، بخش تفرجگاهی و اداری، سایت فضاهای جانبی و توسعه‌ای و نی بخش پارکینگ‌ها و ایستگاه‌های حمل و نقل. در ادامه به شرح

همچنین نورپردازی هیجان‌انگیز برای گذران اوقات شبانه از جاذبه‌های مطلوب این گونه مکان هاست.

از آنجا که ساخت چنین مجموعه بزرگ و کاملی (تجارب جهانی مشابه) را نمی‌توان محدود به یک طرح مشخص با زمان اجرای معلوم کرد، پیش‌بینی مکان‌هایی برای توسعه آینده نقش مهمی در موفقیت آتی و گسترش آن دارد. پارک‌های عظیم به یکباره ساخته نمی‌شوند بلکه مسیر توسعه را طی خواهند کرد؛ اصولاً این گونه مجموعه‌ها همانند موجودی زنده، دارای رشد و تغییرات چشمگیری در طول زندگی خود هستند و طراحی اولیه پروژه باید راه را برای چنین آینده‌ای باز گذارد. «معمولاً این گونه پارک‌ها سالانه تا ۱۰ درصد سرمایه گذاری اولیه برای توسعه و به روز شدن نیاز دارند».

ارتباط شهر مسجد سلیمان با پارک- موزه

وقتی صحبت از مجموعه تفریحی- جهانگردی بزرگ مسجدسلیمان که به عنوان یک مرکز جهانگردی قادر به جذب جهانگرد خارجی باشد به میان می‌آید، یکی از اولین مسائلی که خودنمایی می‌کند، موضوع ارتباط شهر کوچک و فقیر مسجدسلیمان با این مجموعه است.

آیا شهر مسجدسلیمان می‌تواند پذیرای چنین مجموعه‌ای باشد؟ اگر بخواهیم ساخت پارک- موزه نفت را به عنوان عنصری از شهر فعلی مسجدسلیمان مورد بررسی قرار دهیم، آنگاه نتیجه این بررسی ما را به پرهیز از چنین کاری فرا می‌خواند. وقتی که در طرح جامع شهر مسجدسلیمان پیشنهاد تخلیه شهر و انتقال ساکنان آن به مکانی دیگر مطرح شده و در عمل بر مرگ شهر تأکید شده است، چگونه می‌توان اجرای چنین طرح بزرگی را به آن نسبت داد؟

اما اگر از دید کلان توسعه جهانگردی در منطقه جنوب غرب کشور به مسئله بنگریم و توسعه جهانگردی در منطقه را منوط به امکانات شهری موجود در نظر بگیریم، جواب مسئله متفاوت خواهد بود. ابتدا براساس مطالبی که مطرح شد، قبول می‌کنیم که تاریخ صد ساله نفت ایران و باقیمانده‌های تأسیسات قدیمی صنعت نفت، پدیده‌های ارزشمندی محسوب می‌گردند که علاوه بر دارا بودن جاذبه‌های خاص گردشگری از پشتوانه اجرایی و حمایت مالی وزارت نفت برخوردار خواهند بود. این امتیاز مهم ارتباط چندانی با وضعیت شهری مسجدسلیمان ندارد. دیگر امتیازاتی که برای توسعه گردشگری در منطقه مسجدسلیمان اهمیت دارد، عبارت است از وجود تأسیسات قدیمی، یادگارهای تاریخی صنعت نفت، مناطق خوش آب و هوا و

هر کدام از آنها می پردازیم:

بخش سوم - پالایش نفت

گردشگران پس از خروج از مخازن نفت وارد بخش پالایش نفت می گردند. در این بخش از استعداد موجود منطقه که همان تأسیسات قدیمی صنعت نفت در بی بیان است و همچنین اساس پدید آمدن این مجموعه، استفاده شده است. این بخش از سه قسمت تشکیل شده که عبارتند از پالایشگاه بی بیان، کارخانه گوگردسازی و کارخانه تقطیر. کارخانه تقطیر حدود ۵۰۰ متر از پالایشگاه و واحد گوگردسازی فاصله دارد و این فاصله را قسمت هایی از بخش چهارم موزه پر می کند. بنابراین گردشگران پس از ورود به بخش سوم موزه از آزادی بیشتری در انتخاب مسیر خود برای ادامه بازدید از پارک - موزه بهره مند می گردند.

بازدید از تأسیسات قدیمی صنعت نفت بازدید علمی - تاریخی محسوب می گردد و گردشگران علاوه بر دیدن تأسیسات قدیمی پالایش نفت، باید با فن آوری مدرن و جدید نفت نیز آشنا گردند.

بخش چهارم - تفرجگاهی، اداری و خدماتی

در این بخش که حکم مرکزیت پارک را نیز دارد، هدف اصلی ایجاد تنوع در جاذبه ها و تکمیل جاذبه های صنعتی و تاریخی با جاذبه های تفریحی است. مهم ترین مشخصه این بخش ایجاد فضاهای سبز وسیع و دریاچه مصنوعی است. علاوه بر سرگرمی ها و تفریحاتی که در این بخش به صورت متمرکز قرار گرفته اند، ساختمان های خدماتی و اداری پارک نیز به دلیل مرکزیت این بخش و مجاورت با پارکینگ ها در آن قرار دارند.

بخش پنجم - سایت فضاهای جانبی و توسعه ای

این بخش که در کنار جاده ارتباطی مسجد سلیمان قرار گرفته به طور عمده شامل فضاهایی است که برای اقامت گردشگران، میهمانان خاص، کارمندان و نیز دانشجویان و محققان در نظر گرفته شده است. همان طور که گفته شد این پارک به عنوان ایستگاهی اصلی در مرکز منطقه جهانگردی مسجد سلیمان قرار گرفته و باید امکانات اقامتی مناسبی برای پذیرایی از گردشگرانی که علاوه بر دیدن پارک - موزه نفت، خواهان بهره بردن از دیگر جاذبه های این منطقه جهانگردی اند، داشته باشد. از طرفی به دلیل تأکید بر فعالیت های این پارک و افزایش رونق آن، بویژه در فصولی که تعداد گردشگران کاهش می یابد، برنامه های دیگری همچون برگزاری همایش ها و سمینارهای مربوط و نیز برگزاری دوره های آموزشی علوم و فنون مربوط به صنعت

بخش اول - ورودی و گذرگاه زیر زمینی

همراه کردن گردشگران با مسیر نفت از زمان تشکیل در زیرزمین تا رسیدن به پالایشگاه، گردش کلی پارک را مشخص می کند. بنابراین در بخش ورودی پارک، ایده ای که به مرحله طراحی رسیده است، استفاده از فضاهای زیرزمینی برای شروع مراحل بازدید گردشگران است. بخش ورودی پارک، علاوه بر تأمین ملزوماتی که برای ورود به چنین مجموعه ای باید فراهم گردد، شامل فعالیت های سرگرم کننده و نیز بهره گیری از فضاهای عجیب و غیر معمول است و آشنایی با نحوه شکل گیری نفت در زیر زمین باید در این بخش صورت گیرد. در پایان این بخش باید گردشگران به روی زمین انتقال یابند و ادامه فعالیت های پارک را تجربه کنند. برای ایجاد محیط فانتزی و حس شناور شدن در نفتی که از زیر زمین به سطح زمین منتقل می گردد، کابین های شناور در آب در نظر گرفته شده است که در هر نوبت تعدادی از گردشگران را به سطح زمین می رساند. ایمنی در این بخش از اهمیت زیادی برخوردار است و باید توسط متخصصان بررسی و تأمین گردد.

بخش دوم - اکتشاف، استخراج، حفاری و ذخیره نفت

این بخش از پارک در امتداد بخش اول قرار می گیرد. گردشگران پس از اینکه بوسیله کابینهای شناور به روی زمین منتقل شدند، خود را زیر دکل استخراج نفت می یابند و بر روی سکوی دکل رود می آیند. در این مرحله می توانند علاوه بر آشنایی با طرز کار دکل دیدن تأسیسات آن، منظرگاه خوبی به پارک داشته باشند.

در این بخش روش های اکتشاف نفت و چگونگی حفاری اه های نفت با ابزارهایی چون تأسیسات واقعی، ماکت، فیلم، عکس ... ارائه می گردد. سپس گردشگران با ورود به لوله های عظیم انتقال ت که حکم مسیرهای عبوری آنان را دارد به قسمت دوم این بخش ، مخازن نفت باشد وارد می شوند و این عبور با محیطی فانتزی و گرمی همراه است. مخازن نفت در این بخش از نوع استوانه ای اند بعد آنها اجازه اجرای فعالیت هایی چون موزه تاریخ نفت و ... را به اح می دهد. این نوع استفاده از فضای داخلی مخازن نفت نیز نوعی نزی به همراه دارد و سبب جلوگیری از ساخت بناهای بنایی و بولسی در پارک می گردد. شکل خارجی آن به ایجاد حس صنعت ن کمک می کند.

نفت به صورت دائم و یا موقت در این مکان اجرا می‌شود که نیاز به ساختمان‌های آموزشی و اقامتی دارد. برخی از این فعالیت‌ها اگر چه ممکن است در ابتدای ساخت پارک رخ ندهد ولی باید زمین و شرایط مناسب برای ایجاد و توسعه آن در آینده در نظر گرفته شود.

بخش ششم - پارکینگ اصلی

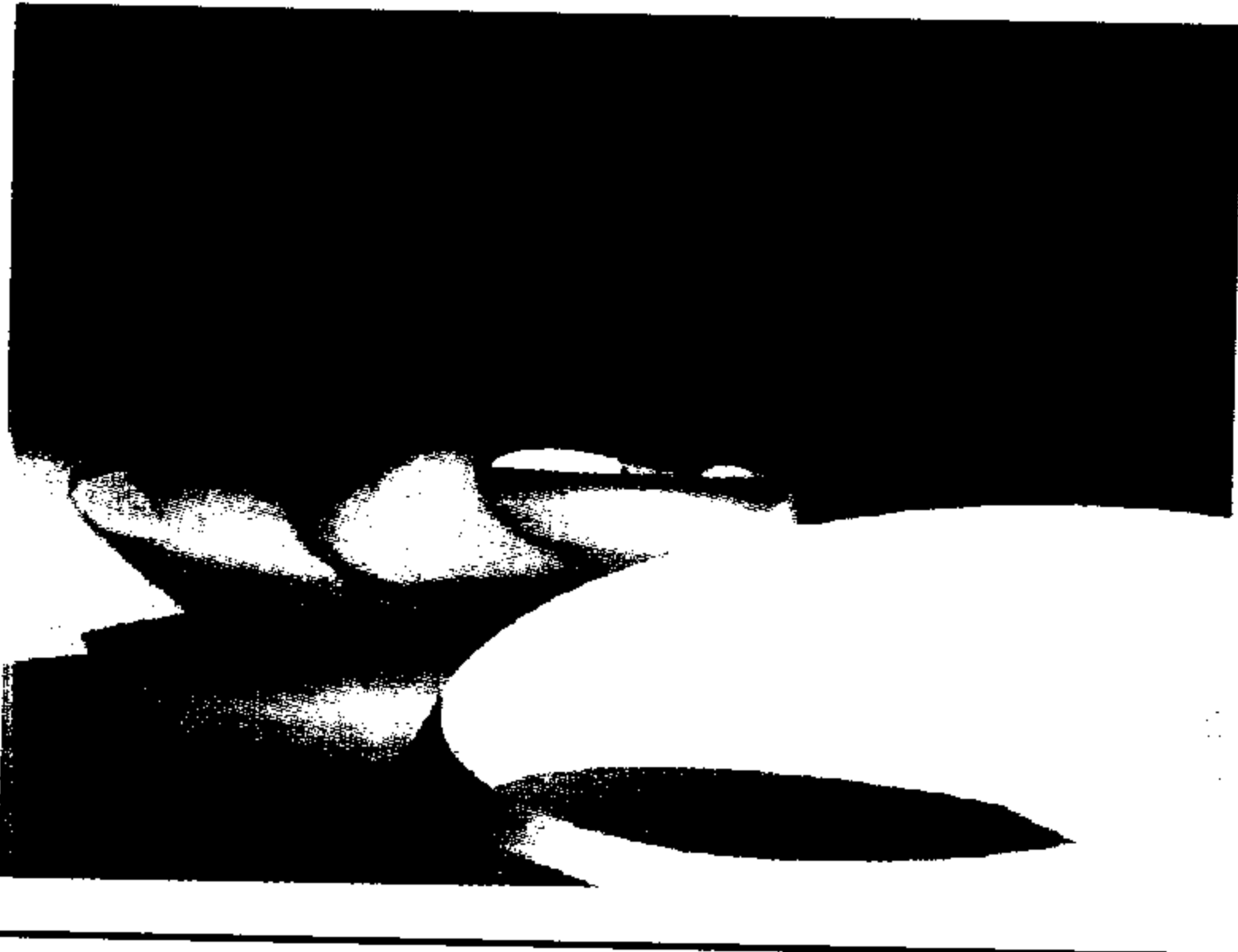
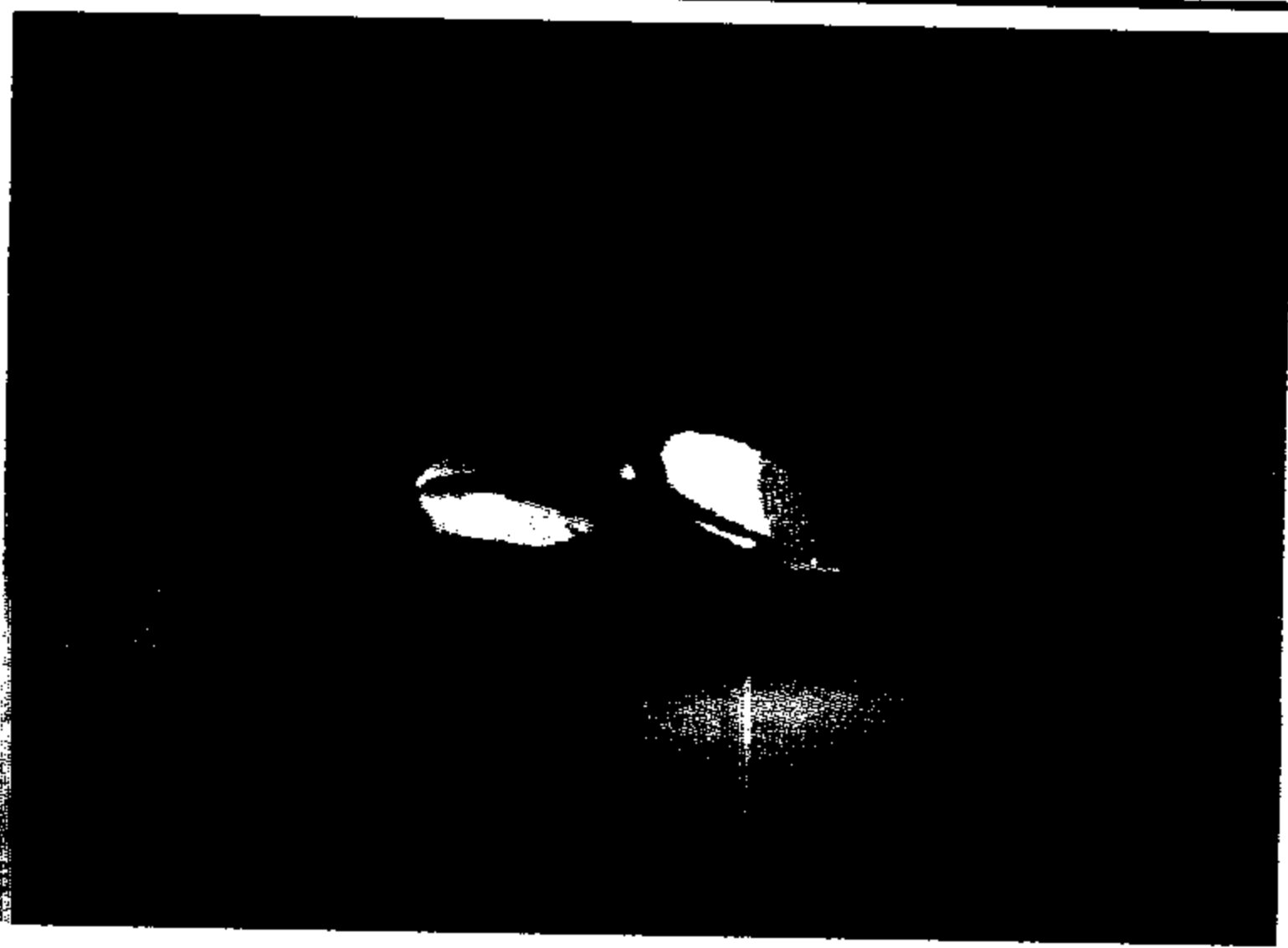
۵- طراحی مجموعه

پس از اینکه محدوده ۱۰۰ هکتاری زمین مناسب برای احداث پارک-موزه تعیین شد و پهنه‌بندی سایت براساس برنامه فیزیکی ارائه شده به انجام رسید، طراحی مجموعه آغاز می‌گردد. در این بخش ایده‌های کلی معماری مجموعه مطرح می‌گردد که در بخش ورودی اصلی مجموعه (تونل زیرزمینی) با ارائه طرح مشخص‌تری همراه است. بازدیدکنندگان به طور کلی از طریق جاده خروجی جنوبی مسجد سلیمان به پارک دسترسی پیدا کرده و با هر نوع وسیله نقلیه عمومی، یا شخصی به پارکینگ مجموعه وارد می‌شوند که حکم پایانه (ترمینال) مجموعه را دارد و از آنجا به بخش ورودی اصلی مجموعه و یا ورودی مستقیم بخش تفرجگاهی وارد می‌شوند.

ورودی اصلی و گذرگاه زیر زمینی

ورودی چنین مجموعه‌ای از نظر معماری باید کاملاً شاخص و دارای سناریوی معماری مشخصی باشد تا بتواند ذهن بازدیدکنندگان را از مسائل روزمره آزاد کرده و آمادگی لازم را برای دیدن پارک-موزه در آنها ایجاد کند.

سردر ورودی از سه لوله عظیم به قطر شش متر تشکیل شده که بازدیدکنندگان با عبور از روی پل ما بین پارکینگ و سردر به آنها وارد شده و پس از طی مسافت چند متری به فضای سرپوشیده ورودی مجموعه وارد می‌شوند. فرم معماری ساختمان ورودی مجموعه، یک دالان پیچ و خم دار با شیب ملایمی به داخل خاک است که بدنه بیرونی آن از ورق گالوانیزه سفید، کاملاً پوشیده می‌شود و هیچ منفذی به بیرون ندارد. اولین قسمت پس از ورود به ساختمان بخش کافه تریا و سالن انتظار است. البته فضای داخلی ساختمان ورودی، فضایی کاملاً سیال است که اغلب بخش‌های داخلی آن بدون جداکننده‌های فضایی دیوارشکل، ساخته می‌شود و آنچه تمایز بین فضاها را مشخص می‌کند عبارتند از: رنگ، نور، مصالح، اصوات و مبلمان مخصوص هر بخش. بنابراین فروشگاه، بلیط فروشی، اطلاعات،

تصویر شماره (۴): تصویر شماتیک از داخل تونل زیرزمینی

کنترل بلیط و ... با نوع مبلمان و دیگر عوامل ذکر شده از یکدیگر متمایز می‌گردند.

پس از انجام بازرسی‌های لازم و اخذ بلیط، بازدیدکنندگان وارد تونل عجیب و شگفت‌انگیزی می‌شوند که در آن خط افق قابل تشخیص نیست و سقف و دیوار و کف، دایره وار به امتداد یکدیگر بسته‌اند. فن آوری مولتی مدیا (چند رسانه‌ای) با پخش تصاویر متحرکی از دایناسورها بر بدنه داخلی تونل، بازدیدکنندگان را به زمان‌های دوری می‌برد که منشاء آلی نفت را می‌توان در آن مشاهده کرد. محیطی پر از اوهام و خیال که در هر قسمت اصوات مخصوص را در گوشی‌های هوشمندی که بر گوش بازدیدکنندگان است، به صدا در می‌آورد و شکل فضا را کامل تر می‌کند. گاهی نرم شد ناگهانی زیر پای بازدیدکنندگان، خبر از نامطمئنی مسیر می‌دهد و آن‌ها را نسبت به تغییر مصالح در طول مسیر حساس می‌کند. احج افلاطونی که در فضا معلق اند، هر کدام به صورت پرده سینما اطلاعات سمعی و بصری را به بازدیدکنندگان ارائه می‌دهند. حف عجیبی در کف تونل، عمق زمین را نشان می‌دهد که نفت در ح تشکیل است. در پایان تونل به حوضچه کوچکی می‌رسیم که نما:

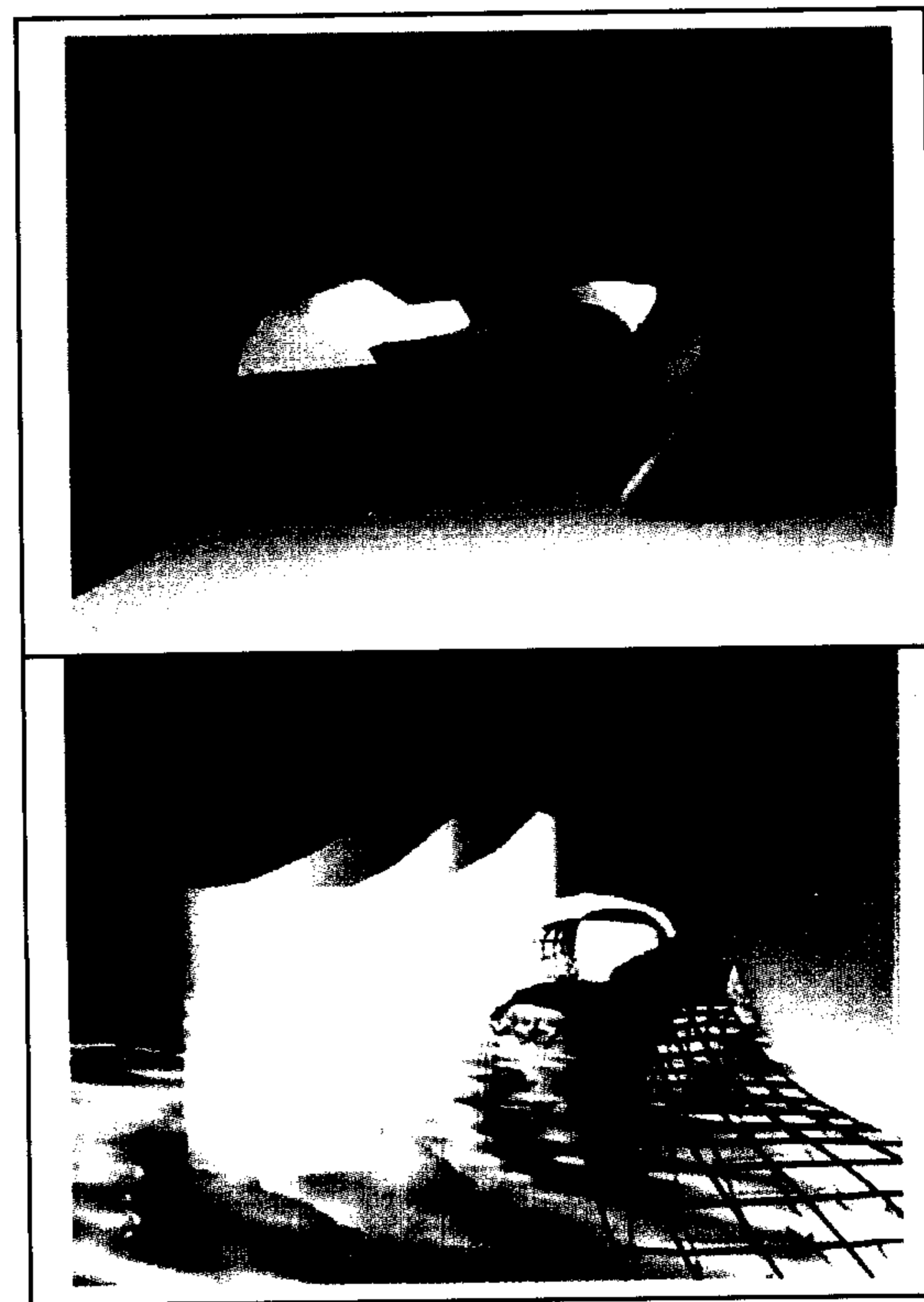
توجه قرار می‌گیرد. مخازن استوانه‌ای در این بخش نصب می‌گردند و همان‌طور که در برنامه فیزیکی گفته شد کاربری آنها در خدمت ارائه تصاویر، ماکت‌ها و ابزار کوچک صنعت نفت و نیز موزه تاریخ نفت قرار می‌گیرد. علاوه بر اینکه بازدیدکنندگان در این بخش با تاریخ فعالیت های نفتی (تا قبل از مرحله پالایش) آشنا می‌شوند، فعالیت جاری در زمینه استخراج نفت را در سایت فعال نمره نه در پهنه دیگری از مجموعه تجربه می‌کنند.

در بخش پالایش نفت دو پهنه پالایشگاه بی‌بیان و کارخانه تقطیر در ارتباط با یکدیگر قرار می‌گیرند که در آن با ایجاد تسهیلاتی از قبیل مسیرهای عبوری پیاده با تأمین ایمنی و آسایش، بازدیدکنندگان به دیدار تأسیسات نفتی متروکه می‌روند. در برخی از موارد آنها می‌توانند از نزدیک به تأسیسات دسترسی داشته و آنها را لمس کنند و خود را به جای کارگری که سالها قبل با این تأسیسات کار می‌کرده قرار دهند. تأسیسات باید مرمت گشته و با رنگ‌های مناسبی پوشیده شود.

خروج از پالایشگاه بی‌بیان از طریق ترن داخلی مجموعه امکان‌پذیر است و برای این منظور ایستگاهی در پالایشگاه در نظر گرفته می‌شود. ارتباط مستقیم با کارخانه تقطیر و سایت فعال نمره نه نیز از طریق ترن میسر است. همچنین برای دسترسی به زمین‌های گلف قدیمی و کارخانه برق تمبی نیز از همین ترن استفاده می‌شود. به طور کلی بازدیدکنندگان پس از خروج از تونل زیرزمینی، با داشتن کارت اعتباری (بلیت) امکان رفت و آمد آزادانه در کل مجموعه را دارند و می‌توانند از امکانات براحتی استفاده کنند.

بخش تفرجگاهی مجموعه علاوه بر اینکه در دسترس بازدید کنندگان اصلی است، برای عموم مردمی که فقط قصد استفاده از مناظر زیبای پارک را دارند نیز قابل استفاده است و این موضوع از طریق دسترسی مستقیم به پارکینگ امکان‌پذیر است. ساخت دریاچه مصنوعی در این بخش به طراوت محیط کمک می‌کند و امکانات تفریحی دیگری همچون قایق سواری، ماهیگیری، شنا و استراحت در ساحل را فراهم می‌کند. از تپه‌های موجود در این بخش از مجموعه برای ایجاد چشم‌اندازهای مناسب به کل پارک استفاده می‌شود. همچنین استفاده از احجامی که یاد آور فعالیت های نفتی باشد، توصیه می‌گردد. مانند: خط لوله شماتیک بین پالایشگاه بی‌بیان و کارخانه تقطیر، مخازن کروی و کپسولی با کاربری های متنوع، سکوی نفتی روی دریاچه با کاربری رستوران و کافه، ناو نفتکش شماتیک قرار گرفته روی دریاچه، بشکه‌های نفت که با نظم روی یکدیگر چیده

از یک مخزن نفتی زیرزمینی است. این بخش از تونل بانمای سنگ های طبیعی، شکل غاری طبیعی را به خود گرفته که چند مته حفاری از سقف آن در حال داخل شدن به زمین است. مسیرهای سبک عبوری روی حوضچه نفت، بازدیدکنندگان را به سه استوانه شیشه‌ای زیبا رهنمون می‌شود که در داخل هرکدام یک کابین شناور تخم مرغی شکل وجود دارد. با سوار شدن تعدادی از بازدیدکنندگان به داخل کابین‌ها، در استوانه بسته شده و آب با فشار، درون استوانه را پر می‌کند و موجب بالا رفتن کابین می‌شود. کابین شناور پس از خروج از سطح زمین مانند نفتی که از چاه حفاری فوران می‌کند، به روی سکوی دکل حفاری منتقل می‌شود و در آنجا بازدیدکنندگان از کابین خارج شده و دیدار از بخش بعدی مجموعه را آغاز می‌کنند (تصاویر شماره ۴ و ۵).

تصاویر شماره (۵)

یده‌های طراحی کل مجموعه

در بخش اکتشاف، استخراج، حفاری و ذخیره نفت بازدیدکنندگان با تاریخ این فعالیت‌ها آشنا می‌شوند. محدوده زمین ورد نظر در این بخش ترکیبی از فضاهای سبز و تأسیسات متروکه است که از دیگر نقاط نفت خیز به این محل انتقال داده می‌شود. همچنین ساخت ماکت‌هایی از تأسیسات مربوط به این بخش مورد

شده‌اند، مجسمه مشاهیر نفت و ...

۸- برای مطالعه کامل مطلب به کتاب تاریخ مسجدسلیمان مراجعه کنید.

9- Topping-Plant

10- Local Distillation Unit(L.D.U.)

11- Theme

۱۲- جاذبه‌های درجه یک جاذبه‌های مهمی اند که بتنهایی توانایی جذب گردشگران را به منطقه دارند.

۱۳- انتخاب عوامل ارزیابی باید براساس واقعیت‌های مؤثر بر توسعه گردشگری در منطقه صورت گیرد. این موضوع نیاز به تجربه و مطالعات اولیه دقیقتر بر روی موضوع دارد که به طور معمول توسط تیم مجربی انجام می‌گیرد. عوامل انتخاب شده در این جدول براساس معیارهای خاص منطقه انتخاب نشده‌اند و همان عوامل عمومی ذکر شده در کتاب Tourism Planning مورد استفاده قرار گرفته است. در طراحی واقعی باید عوامل ارزیابی بدقت انتخاب گردند.

۱۴- شایان ذکر است که در ازن موزه علاوه بر آنکه تاریخ نفت و فن آوری قدیم آن به عرضه عموم می‌رسد، فن آوری جدید و مدرن نیز از نظر دور نمی‌ماند، زیرا مقایسه فن آوری قدیم و جدید موضوعی جالب برای بازدید کنندگان خواهد بود.

منابع مورد استفاده

افشارحقیقی، فریبا. ۱۳۷۲. مسجدسلیمان بدون نفت. پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی. دانشکده هنرهای زیبا. دانشگاه تهران.

جهاد دانشگاهی دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران. ۱۳۷۹. گزارش اول طرح "باغ موزه معماری".

عباسی شهنی، دانش. ۱۳۷۴. تاریخ مسجدسلیمان. انتشارات هیرمند تهران.

مجله ایران جوان. شماره ۱۲۱.

مهندسین مشاور زیستا. ۱۳۶۹. طرح جامع مسجدسلیمان.

nskeep, E. 1991. Tourism Planning, Wiley Inc.
'Landscape Transformed' magazine, No.27.

منابع اینترنتی

tp://www.world-tourism.org
tp://www.nisoc.com
tp://www.irirw.com

سپاسگزاری

بدین وسیله از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه تهران که امکان تحقیق را فراهم آورده‌اند و نیز مدیریت محترم وقت روابط عمومی وزارت نفت جناب آقای مهندس صحفی، شرکت بهره‌برداری نفت و گاز مسجد سلیمان و کارکنان محترم آن که در خردادماه سال ۱۳۸۰ امکان بازدیدها و بررسی‌های میدانی از مسجدسلیمان را ایجاد کردند تشکر و قدردانی می‌گردد. همچنین از جناب آقای مهندس فرهاد اسمعیلیان مدیر فنی وقت شرکت بهره‌برداری نفت و گاز مسجدسلیمان که ما را در کسب برخی از اطلاعات مورد نیاز یاری کردند صمیمانه تشکر به عمل می‌آید. و نیز از همکاریهای استاد ارجمند آقای دکتر محمدتقی رضائی حریری و همچنین آقای مهندس علیرضا پرتوی سپاسگزاری می‌نماید.

یادداشت‌ها

۱- مطابق آمار اعلام شده از صندوق بین المللی پول، صنعت جهانگردی در سال ۱۹۹۸ میلادی بیشترین درآمد را در جهان موجب شده است.

۲- به عنوان مثال درآمد ایران از صنعت جهانگردی در سال ۱۹۹۸ میلادی حدود ۰/۱ درصد درآمد جهانی از این صنعت بوده است. این در حالی است که به گفته کارشناسان، کشور ایران از نظر وجود جاذبه‌های گردشگری جز ۱۰ کشور برتر دنیاست.

۳- پس از کشف نفت در مسجدسلیمان و شروع فعالیت‌های نفتی در منطقه، در مدت کوتاهی شهر مسجدسلیمان شکل گرفت که در ادامه مقاله راجع به آن صحبت شده است.

۴- در طرح جامع شهر مسجدسلیمان که توسط شرکت مشاور زیستا انجام شده است، پیشنهاد شده که به دلیل نشت گازهای سمی از زیر زمین و نبود توجیه اقتصادی برای ادامه حیات شهر، شهر تخلیه شود.

5- Masjid-i-Soleyman

۶- در حقیقت آنچه موجب عقب ماندگی کشور شده است، عدم درایت حکومت مداران در استفاده مناسب از نفت- این نعمت الهی- است و نفت می‌توانست و هنوز هم می‌تواند به عامل پیشرفت کشور تبدیل شود.

7- Pebda